

Kutatási jelentés:

Kompetenciahiányok felmérése és lehetséges felszámolása a magyar és a szlovák szakképzésben, fókuszban a vállalkozóvá válással

Készült a „Magyarország-Szlovákia Határon Átnyúló Együttműködési Program” keretein belül.

Projekt címe:

Promoting Entrepreneurship in the Vocational Education (ProVocEnt),

avagy „A vállalkozóvá válás ösztönzése a szakképzésen belül”.

SKHU/1601/4.1/062

InterRegio Fórum Egyesület

Budapest.

2017.

Tartalom

Előszó és célkitűzések	3
A tanulmányról	3
Általános előszó	3
Tanulmány specifikus célkitűzések	5
A kutatás fogalmi kerete	6
A kompetencia általános értelmezésétől a kulcskompetenciákig	6
Az Európai referenciakeret kulcskompetenciái	9
A vállalkozói kompetenciáról	12
Vállalkozói kompetencia Magyarországon és Szlovákiában	15
Magyarország	15
Szlovákia	16
Kutatásleírás	19
Célmeghatározás és kutatási kérdések	19
Mérőeszközök	20
Minta, mintavétel	21
Mintavételi eljárások	21
Általános kérdőíves, interjú minta	22
A magyarországi és a szlovák minta összevetése	26
Kvantitatív eredmények	29
Vállalkozásindítás és vállalkozókhoz kapcsolatos attitűdök	29
Vállalkozóvá nevelés – az oktatásra vonatkozó eredmények	34
A sikeres vállalkozó kompetenciái	38
Interjúk összefoglalása	41
Összegzés és kitekintés	50
Mellékletek	52
Felhasznált kutatási anyagok	52
1. számú melléklet: a felhasznált kérdőív	52
2. számú melléklet: nyílt interjú vázlatok (igazgatói, oktatói)	62
Intézményvezetői kérdések (Főigazgató, Igazgató)	62
Oktatói kérdések	64
Ábra- és táblázatjegyzék	68

Előszó és célkitűzések

A tanulmányról

Ez a tanulmány a második része egy háromrészes kutatási-feltérési tanulmánysorozatnak, amelyek [a] „A vállalkozóvá válás ösztönzése a szakképzésen belül” című projekt kereteiben készültek el. A tanulmánysorozat többlépcsős folyamatban tárja fel a szakképzés igényeit, hiányait és lehetőségeit a témán belül, fókuszban a határ menti területekkel (Szlovákia-Magyarország). Míg az első tanulmány szakirodalmi helyzetfeltáró jelleggel bír a két ország szakképzését illetően, addig ez a tanulmány egy, a projektgazdák által a gyakorlatban is megvalósított kutatás eredményeit foglalja össze a fejlesztendő területről. A harmadik már létező, felhasználható jó gyakorlatokat mutat be. Ez a lépcsős rendszer annak érdekében jött létre, hogy a projekt oktatásmódernizációs céljai - a három tanulmány együttes eredményeire támaszkodva - sikeresen megvalósulhassanak.

Az általános okok, célok és a társadalmi környezet már röviden összefoglalásra került a szakirodalmat feldolgozó tanulmány előszavában - ezek természetesen azóta sem változtak, s ugyanannyira igazak e tanulmányra is - épp ezért, fontosak a tanulmány önálló értelmezése szempontjából. Ennek okán ezek – megegyezően az előző tanulmánnyal – röviden itt is bemutatásra kerülnek az ún. „Általános előszó” szekcióban.

Általános előszó

Az elmúlt években Európa szerte egyre nagyobb hangsúllyal jelent meg a közbeszédben, a híradásokban, a szakpolitikákban a jövő és a foglalkoztatás kapcsolata, a lehető legkülönbözőbb szempontokból és szempontok alapján. A mind növekvő munkaerőhiány; a foglalkoztatás bejósolhatatlansága (miszerint nem lehetünk benne biztosak, hogy húsz év múlva milyen munkakörökkel, -körülményekkel és -eszközökkel kell számolnunk); illetve a

képzés és a foglalkoztatás összehangoltsága egyaránt a felmerült témák között voltak és vannak.

A képzéshez és a foglalkoztatáshoz kapcsolódó diskurzusba jellemzően legelőször a középiskolai (többnyire gimnáziumi) oktatás involválódott Európa szerte a 60-astól egészen a 90-es évekig, nem sokkal megelőzve az egyetemeket (80-as évek közepe, az egyetemi expanzióhoz kapcsolódóan), és az általános iskolákat (*Lannert, n.é.*). Ám ez a diskurzus még sokkal inkább arról szólt, hogy a végzett hallgatók *hol* fognak elhelyezkedni, *milyen* munkakörben, nem pedig arról, hogy *milyen tudással*, illetve *miként* (önfoglalkoztatóként, alkalmazottként, stb.).

Az utóbbi két kérdés egy egészen más kor hajnalán jelent meg hangsúlyosan, amely természetesen nem függetleníthető a társadalmi hatásoktól, a kulturális sajátosságoktól és a technikai fejlődés rohamosságától sem. A kétezres évek beálltával mind az OECD, mind az Európai Unió több tagállammal is bővült (Magyarország 2003, Szlovákia 2004), s a nemzetközi környezetben a közoktatásról történő gondolkodás új perspektívákat (Eu2010) és új égiszt (Life long learning) kapott (*Lannert-Schmidt, 2003*).

Az Eu2010 benchmarkjai (2002) azonban első sorban közoktatási (középfokon: gimnázium), felsőoktatási és felnőttoktatási vállalatokat fogalmaztak meg az országok felé (*Eurostat, n.é.*). A szakképzés és a szakoktatás annak ellenére (egy-két kivételtől eltekintve) kimaradt az ajánlások közül, hogy mind a nemzetközi, mind az egyes országok elemzései felhívták a figyelmet arra, hogy a tudás alapú gazdaságban a szakképzés és a szakoktatás új kihívásokkal fog szembenézni (*Lannert-Schmidt, 2003*). S habár érhető az EU kezdeti stratégiája a szakképzéssel kapcsolatban - mely meghagyja az országok teljes önrendelkezési jogát, s a szakképzést első sorban foglalkoztatás ügyi problémaként kezeli -, mégis e rendelkezés kétélű fegyverként hatott a regionális fejlődést tekintve.

A foglalkoztatás ügyi vállalatok és benchmarkok, s ugyanez a közoktatás részéről egyaránt hatottak az egyes országok szakképzési rendszereire, önkéntelenül készítetve őket arra, hogy lépést tartsanak, valamint átgondolják korábbi gyakorlataikat; hajtva őket ezzel egy *kiérlelt, ország specifikus váltás felé*. Az érme másik oldalán viszont ott szerepel az a tény, hogy a 2002-es vállalatok szabadkezűsége *késleltette* ezeket a változásokat európai szinten, s többek között ennek is köszönhető, hogy a szakképzési reformok hulláma a 2010-es évektől söpör végig Európán (*Eurostat, n.é.; Lannert-Schmidt, 2003; Refernet 2012*).

Ez a tanulmány egy kiegészítő eleme egy olyan projektnek, mely ezeknek a változásoknak a hullámain született; egy versenyképesebb, tanuló- és gyakorlatközpontúbb, valamint innovatívabb, IKT eszközökkel támogatott szakoktatás/szakképzés kialakításán dolgozik. „A vállalkozóvá válás ösztönzése a szakképzésen belül” című projekt több lépcsős folyamatban szeretne hatni a határ menti területeken (Szlovákia-Magyarország), ösztönözve mind az együttműködést, mind a módszertani megújulást és a gazdasági fellendülést is. A projekt végterméke egy tabletekre optimalizált módszertani csomag, melynek használatával a tanárok aktívan tudják támogatni a tanulók pályalkalmassági készségeinek fejlődését; olyan *soft-készségeken* és ismereteken keresztül, mint kezdeményezőkéesség vagy épp a gazdasági és vállalkozói ismeretek. Sikeres projekt esetén az érintett tanulók alkalmassá válnak a szakmán belüli önfoglalkoztató munkavégzésre. A projektzárás 16 hónap után várható.

Tanulmány specifikus célkitűzések

Jelen tanulmány a fent említett a programcsomagnak a kidolgozásában tölt be kulcsfontosságú szerepet, hiszen (mint azt előzőleg bemutattuk már) ez a tanulmány adja a tanulmánysorozatnak az ún. „bizonyítékokon alapuló” (evidence-based), témában releváns eredményeit. Ezért tehát a szakértői csapatnak az itt leközölt eredményekkel pontos céljai vannak. Ezek röviden a következők:

- Feltárni a vállalkozói léthez és a vállalkozásindításhoz kapcsolódó attitűdöket; azokat kompetenciaszinten, *soft-skillként* értelmezni;
- Feltárni azokat az egyes tudáselemeket, melyek igényként megjelentek a lekérdezésben és rendszerbe rendezni őket, azért, hogy következtetni lehessen a tananyag, illetve a kompetenciahiányokra;
- Illetve interjúkon keresztül betekintést nyerni a szakképzés helyzetébe (a téma fókuszában) a határ két oldalán és összegezni azokat a hiányokat, melyeket a gyakorló szakemberek és vezetők jeleztek a kutatók felé.

A kutatásnak emellett van olyan része is, mely igényt mér fel a programcsomag egyes, már tervben lévő elemei kapcsán, – hiszen kiemelten magas mintával tudtuk felvenni a lekérdezést, és így lehetőségünk nyílt az elképzeléseink finomhangolására – azonban ezeket

az eredményeket csak felvillantás szinten mutatjuk be, hisz nem ez a tanulmány eredeti célja.

A tanulmány olvasása közben kiemelten fontos tudni, hogy a megfogalmazott állítások és következtetések időkapszulát jelentenek a 2017-es állapotokról a két országban. Ezt az értelmezéséhez minden esetben érdemes figyelembe venni. Az olvasáshoz, elemzéshez, művelődéshez, használathoz sok sikert kívánunk minden érdeklődő olvasó, kutató és szakember számára.

A kutatás fogalmi kerete

A kompetencia általános értelmezésétől a kulcskompetenciáig

„A kompetenciát úgy kell tekinteni, mint olyan általános képességet, amely a tudáson, a tapasztalaton, az értékeken és a diszpozíciókon alapszik, és amelyet egy adott személy tanulás során fejleszt ki magában.”

(Coolahan)

A fentebbi idézetet használta Vass Vilmos gondolatindítónak abban a 2009-es tanulmányában, ahol a kompetencia fogalmát és annak változásait írta körül és mutatta be. Ebben a munkájában az eredendő fogalmat a '97-es Pedagógiai Lexikonhoz vezeti vissza, mely így fogalmaz: a kompetencia *„alapvetően értelmi (kognitív) alapú tulajdonság, de fontos szerepet játszanak benne motivációs elemek, képességek, egyéb emocionális tényezők” (II. kötet, 266.)* (Vass, 2009, [link](#)) Ez az értelmezés azonban csak egy szűk vázát fed le mindannak, amit ma kompetenciának (vagy amit a kompetencia elemeinek/elemeiről) gondolunk. Pedig a szó önmagában nem feltételez többet: alkalmasságot, ügyességet jelent (latin). Mégis, megannyi használati módja van: hétköznapi (ahol illetékességet, vagy hozzáértést jelent), társadalmi, pedagógiai, oktatáspolitikai, satöbbi – a közös azonban mindegyikben az, hogy egységes keretrendszer se az egyes al-fogalmakon belül, se általánosságban nem alakult ki. (Tóth, 2010)

A fentebb idézett szűk pedagógiai értelmezésnek a tágulása a '90-es években bekövetkező pedagógiai expanzióval, korszerűsítéssel és módosításokkal függ össze, mind nemzetközileg,

mind Magyarországon és Szlovákiában. A nemzetközi szintén az első kereszttantervi és horizontális kompetenciaterületek (például az együttműködés, a kritikus gondolkodás, az önbecsülés, a felelősségérzet és a tolerancia) is ebben az időszakban jelentek meg az OECD INES (Indicators of Educational System) keretrendszerén belül. (Vass, 2009) Az INES nyomdokaiba azonban már megannyi rendszer és keretrendszer szegődött, melyek közül kiemelendők (a teljesség igénye nélkül) a következők – amelyek a kulcskompetencia fogalomkörének kialakulásával is összefüggnek:

- A DeSeCo-program (Defining and Selecting Key Competencies), melyről Vass így ír:

„A DeSeCo-program értelmezése szerint „a kompetencia képesség a komplex feladatok adott kontextusban történő sikeres megoldására”. A fogalom magában foglalja az ismeretek mobilizálását, a kognitív és gyakorlati képességeket, a szociális és magatartási komponenseket és attitűdöket, az érzelmeket és az értékeket egyaránt (OECD/DeSeCo 2003; Mihály 2002, 2003). Érdemes egy rövid kitérést tenni annak érdekében, hogy választ keressünk arra a kérdésre, mi a különbség a kompetencia és a kulcskompetencia között. A DeSeCo-program definiálási munkálatainak kezdetekor a szakemberek a sikeres társadalmi léthez, a jelen és a jövő kihívásainak a legyőzéséhez szükséges képességeket vették górcső alá. Tizenkét OECD-ország készített országjelentést a kulcskompetenciákról a fenti szempontoknak megfelelően. A leggyakrabban említett kulcskompetenciák a következők voltak: együttműködés, szociális kompetenciák, alkalmazható tudás, a tanulási és az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kompetenciák. Hétköznapi értelemben azok a kompetenciák, amelyek a munkába álláshoz, az élethez és a korszerű műveltség megszerzéséhez elengedhetetlenül szükségesek, egyéni társadalmi és gazdasági szinten egyaránt fontosak. A DeSeCo-program a kulcskompetenciák három kategóriáját különíti el. Az autonóm cselekvéssel, az eszközök interaktív használatával és a szociálisan heterogén környezetben való működéssel kapcsolatos kompetenciákat. Külön említést érdemelnek azok a kulcskompetenciák, amelyek a szociálisan heterogén környezetben való működéssel kapcsolatosak. Így például a másokkal való kapcsolatépítés, a csoportmunkában való együttműködés, valamint a konfliktuskezelés és -megoldás. A DeSeCo-vizsgálat eredményei elsősorban a közoktatás-politikai stratégiákban, a tartalmi szabályozásban és a vizsgarendszerekben mutatkoztak meg kisebb-nagyobb mértékben.” (Vass, 2009, link)

- Az Európa Tanács 2002-es keretrendszere:

Szintúgy a kompetenciák keretrendszerét próbálta megtalálni a pedagógia területén az Európa Tanács, amikor 2002-ben megjelentette a DeSeCo-ra alapozó, saját kulcskompetencia területeket meghatározó tanulmányát. Ez a keretrendszer 8 területet tartalmazott: anyanyelvi és idegen nyelvi kommunikáció, információs és kommunikációs technológia, számolás, matematikai, természettudományi és technológiai kompetenciák, gyakor nokoskodás, személyközi és állampolgári kompetenciák, tanulás, általános kultúra. *(Key Competencies, 2002)*

- A jelenleg is használt EU keretrendszer:

Nem meglepő, hogy van áthallás az Európai Unió véglegesen elfogadott (ma is használatos) kulcskompetenciái és az Európa Tanács 2002-es alap keretrendszere között: fejlesztésük nem csak egyszerre indult (de különböző helyeken: Európa Tanács – Európai Bizottság), de hatással is volt egymásra. *(Vass, 2009)* Az Európai Bizottság aktuális honlapján kutakodva a következő leírást találjuk a kulcskompetenciák fölött: „A kulcskompetenciák közé egyfelől „hagyományos” készségek tartoznak, úgymint az anyanyelven, illetve idegen nyelveken folytatott kommunikáció képessége, a digitális készségek, az írni és olvasni tudás képessége, valamint az alapvető matematikai és természettudományos/műszaki készségek, másfelől pedig ún. horizontális képességek: a tanulni tudás képessége, a társadalmi és állampolgári felelősségvállalás, a kezdeményező- és vállalkozókészség, a kulturális tudatosság, valamint a kreativitás.” *(Európai Bizottság, n.é.,link)*

A kompetenciák közötti fontossági sorrend felállítása, a differenciálás azonban nem feltétlenül tette átláthatóbbá és értelmezhetőbbé az évek alatt az egyébként tág értelmű kifejezést. A fogalom tisztázását így tehát nem csak fontosság alapján próbálták differenciálni, hanem jelentés szintjén is. Így jöttek létre a következő szemantikai változások az évek folyamán, melyek további szakkifejezések megjelenését eredményezték:

- 2002-ben megkülönböztetésre került az alapkészség (basic skills), mint fogalom, a kompetenciától az Európa Tanács által;
- 2004-ben Chomsky alapján megkülönböztetésre került a műveltség (literacy) és a kompetencia fogalomköre;
- A 2009-es, 2010-es években pedig vita tárgyává vált, hogy a tantervi tartalom (content) valóban azonos-e a kompetencia fogalmával. (Vass, 2009) Azóta különbözőségük elfogadott nézetté vált, egymásra hatásuk azonban nem kétséges.

Magyarországon, mindez alatt és mindezeket ellenére – főleg Nagy József alapján – „*a kompetenciafogalom a személyiség funkcionalitása mentén tovább gazdagodott, alapvető változáson ment keresztül. Elkülönült és operacionalizálódott az egyén kognitív, szociális és személyes képességrendszer (Nagy 1996, 2002). Ez lehetővé tette az összetett rendszerek mögött meghúzódó képességek feltérképezését, tipizálását, ezáltal tudatosabb fejlesztését.*” (Vass, 2009, link) Többek között ennek köszönhető, hogy a magyar iskolarendszerbe hamar és hatásosan be tudtak épülni az olyan keresztterületi és horizontális kompetenciaterületek, melyek már a '95-ös NAT-ban is szerepeltették magukat (pl. Hon- és népismeret, Kapcsolódás Európához és a nagyvilághoz, Környezeti nevelés, Kommunikációs kultúra, Testi és lelki egészség, Tanulás, Pályaorientáció), s számba vették a tantárgy független kompetenciákat is. (Vass, 2009) Ezekén túl pedig, innen eredeztethető a Magyarországon általánosan használatos: tudás- készség- attitűd (később tudás- készség- attitűd – felelősség) kompetencia skála is.

Az Európai referenciakeret kulcskompetenciái

A fentebb bemutatott – jelenleg is használatos, Európai Bizottság által elfogadott – ún. kulcskompetenciák mindkét, a projektben érintett országra érvényesek és hatályosak; csakúgy, mint az Európai Unió összes többi tagállamára is. Hatásuk az európai oktatási térségre kétségen kívüli, hiszen a legelső ajánlásban megfogalmazott nyolc kulcskompetencia szorosan összefonódott az ún. Lisszaboni stratégiával, annak keretrendszerével és céljaival; valamint a kapcsolódó Life-long-learning (Élethosszig tartó tanulás) égiszével is. A 2000-es évek elején megfogalmazott stratégia ma is szerves része az oktatásirányítás

mindennapjainak, hiszen ez volt az első dokumentum, ahol az oktatás közös, európai eszménye a „tudás-alapú társadalom elérése és létrehozása” lett. (Gönczöl és mtsai, 2011) Ebbe az eszménybe a kulcskompetenciák Gönczöl és munkatársai szerint a következőképp kapcsolódnak be – fókuszban a kompetenciamérésekről ismeretes alapkészségekkel, s az élethosszig tartó tanuláshoz szükséges kereszttantervi kompetenciákkal: „A korábbi évtized szakmai vitáira épülő 2000. évi dokumentum szerint az alapkészségek (a számolás, az olvasás és az írás) jelentik azt a bázist, amelyre a modern világban élő minden ember számára élethosszig szükséges kulcskompetenciák ráépülhetnek. A stratégiában megnevezett kulcskompetenciák közül abban az időben teljesen újnak számított az informatika. Mások pedig hangsúlyosabbá váltak, mint amilyenek korábban tekintették azokat. Ez utóbbiak közé tartozott például az idegennyelv-tudás. S ugyanígy, a szociális kompetencia is, amely ekkor már magában foglalta, egyebek között az önbizalom, az önirányítási képesség, a felelősségvállalás és kockázatvállalás részterületeit is. A dokumentum hangsúlyozta, hogy ezek teszik képessé az egyént az autonóm életvezetésre, amire a mai világban jóval több embernek van szüksége, mint bármikor a megelőző korokban.

A lisszaboni dokumentum a kulcskompetenciák között említette a vállalkozási készséget is. Ám erre nem csupán úgy tekintett, mint amire az önálló vállalkozás indításához szükség van. Olyan készségthalmaznak nevezte ezt a területet, amely az új típusú tanuló-, illetve hálózati vállalatok leendő alkalmazottai számára is létfontosságú. A stratégiában az oktatás feladatai között a kultúraközvetítéssel egyenrangú elvárásként jelent meg a munkaerőpiacra való felkészítés. Mivel pedig a technológiai fejlődés hatására a munka világában alkalmazható tudás egyre gyorsabb ütemben cserélődik le, nagymértékben felértékelődött az önálló újratanulás képessége, valamint a széles körben alkalmazható alapkészségek birtoklása. Ilyen alapkészségeknek nevezte a fent jelzettek mellett a digitális írni-olvasni tudást, valamint a kommunikációs és a problémamegoldó készségeket is.

További fontos gondolata volt még a dokumentumnak, hogy a vállalati hierarchia egyre laposabbá válása következtében a korábbiaknál sokkal fontosabbá válhatnak az olyan készségek, mint az önérvényesítés, a szervezői és vezetői készségek, illetve az ügyfelekkel való közvetlen kapcsolattartás által igényelt készségek.” (Gönczöl és mtsai, 2011, 118-119.o.)

Az így kialakult kulcskompetenciák keretrendszerét a következő tíz évben többször felülvizsgálták, pontosították, míg a végleges fogalomkör, meghatározás elfogadottá vált. Ennek okán fontos, hogy a kulcskompetenciák alakulását a folyamattal együtt értelmezzük, s hogy tisztában legyünk az eddig vázlatosan bemutatott fejlődési, szorosan egymásra épülő mérföldkövekkel. E tanulmány szempontjából továbbá az is kiemelten fontos, hogy megnevezzük azt az értelmezést, mellyel dolgozunk; a tanulmány értelmezési keretrendszere mind az általános kulcskompetencia meghatározásában, mind az egyes kulcskompetenciák meghatározásaiban megegyezik az Európai referenciakerettel, mely 2006-ban érte el végleges formáját, egyes elemei azonban már 2004-ben megszülettek. (Halász és mtsai, 2006) Ebben a referenciakeretben a kulcskompetencia fogalma és kritériumrendszere a következő:

„A kulcskompetencia az ismeretek, készségek és attitűdök transzferábilis, többfunkciós egysége, amellyel mindenkinek rendelkeznie kell ahhoz, hogy személyiségét kiteljesíthesse és fejleszthesse, be tudjon illeszkedni a társadalomba és foglalkoztatható legyen. A kulcskompetenciákat, a kötelező oktatás illetve képzés időszaka alatt kell elsajátítani. A későbbiekben, az egész életen át tartó tanulás során mindenféle tanulás alapját ezek a kompetenciák képezik.

A meghatározás hangsúlyozza, hogy a kulcskompetenciák transzferábilisak azaz egyik helyzetről a másikra átvihetők, és ezáltal számos szituációban és kontextusban alkalmazhatók. Emellett többfunkciósak, ami azt jelenti, hogy különféle célok elérésére, különböző problémák és feladatok megoldására használhatók. A kulcskompetenciák az élet során nyújtott megfelelő egyéni teljesítmény, munka és a későbbi tanulás előfeltételei.” (Halász és mtsai, 2006, link; Oktatás és képzés munkaprogram, 2010)

2006-ban, az ehhez az értelmezéshez kapcsolódó, meghatározott kulcskompetenciák a következők voltak tehát:

- Anyanyelvi kommunikáció,
- Idegen nyelvi kommunikáció,
- Matematikai, természettudományi és technológiai kompetenciák,
- Digitális kompetencia,
- A tanulás tanulása,

- Személyközi és állampolgári kompetenciák,
- Vállalkozói kompetencia,
- Kulturális kompetencia. *(Halász és mtsai, 2006)*

Fontos azonban tudni, hogy míg a kulcskompetencia meghatározása azóta is változatlan, addig a kompetenciák listája bővült egyes (al)elemekkel – amik megtekinthetők a tanulmány előző fejezetében, a jelenlegi EU-s keretrendszer bemutatásánál. E tanulmány értelmezési keretén kívül esik ennek a fejlődési ívnek a bemutatása, azonban jelzésértékkel fontosnak tartottuk ezt megemlíteni. E tanulmány szűk értelmezési keretrendszere a továbbiakban a vállalkozói kompetenciára fókuszál (mely már 2006-ban is szerepelt a kulcskompetenciák között); habár a projektben a digitális kompetencia is érintett és hangsúlyos területként jelenik meg, azonban ennek feltárása nem célja e tanulmánynak.

A vállalkozói kompetenciáról

A fent bemutatott, 2006-os, Európai Keretrendszerben, a vállalkozói kompetencia meghatározása a következő:

„A vállalkozói kompetenciának egy aktív és egy passzív összetevője van. Magában foglalja egyrészt a változás kiváltására való törekvést, másrészt a külső tényezők által kiváltott újítások elfogadásának, támogatásának és alkalmazásának a képességét. A vállalkozói kompetencia része az egyén felelőssége saját – pozitív és negatív – cselekedetei iránt, a stratégiai szemléletmód kialakítása, a célok kitűzése és elérése, valamint a sikerorientáltság.”
 (Halász és mtsai, 2006, link; Oktatás és képzés munkaprogram, 2010)

A klasszikus, - a kompetenciát alkotó – mindig az adott kontextusnak megfelelő – ismeretek, készségek és attitűdök – a vállalkozói kompetencia esetében a következőket fedik le a Keretrendszer szerint (Halász és mtsai, 2006, link; Oktatás és képzés munkaprogram, 2010):

Ismeret	Készség	Attitűd
„A rendelkezésre álló lehetőségek ismerete és az egyén személyes, szakmai és/vagy üzleti tevékenységeihez illeszthető lehetőségek felismerése.”	„A tervezés, szervezés, elemzés, kommunikáció, cselekvés, eredményekről való beszámolás, értékelés és dokumentáció készségei. - Projektek kidolgozásához és végrehajtásához szükséges készségek. - Az együttműködésre épülő, rugalmas csapatmunka. - A személyes erősségek és gyengeségek felismerése. - Az események elébe menő cselekvés és a változásokra való pozitív reagálás. - A kockázatok felmérése és kellő időpontban és	„Kezdeményező-készség. - Pozitív viszonyulás a változashoz és az újításhoz. - Késztetés azoknak a területeknek a keresésére, ahol az ember vállalkozói készségei teljes skáláját kamatoztathatja – például otthon, a munkahelyen és a helyi közösségben.”

	<i>módon történő vállalkása.”</i>	
--	-----------------------------------	--

1. táblázat: A vállalkozói kompetencia ismeret – készség – attitűd lebontása Halász (2006) alapján

A táblázathoz kitekintésként megemlíjtük, hogy a kompetencia fogalmát ma már nem minden esetben az ismeret/tudás – készség – attitűd skálán bontják szét, értelmezik. Magyarországon egyre elterjedtebb az ismeret/tudás – készség – attitűd – felelősség skála, de vannak olyan szakterületek is (például vállalkozásfejlesztés) ahol további elemeket jelenítenek meg a HR szakemberek (például: motiváció, értékrend, tapasztalat). A tanulmány értelmezési keretében – az információ szűkítése miatt – azonban csak a három fő kategóriával foglalkozunk.

Továbbhaladva; a vállalkozói készség és kompetencia fejlesztéséről a köznap ember azt gondolhatná, hogy amolyan „mostohagyermekként” szerepel csupán a kompetenciák között – azonban ez nem igaz. Fejlesztésére, és a fejlesztését célzó ajánlások kidolgozására a kezdetektől nagy figyelmet fordít az Európai Unió. Az „Oktatás és képzés 2010” munkaprogram B csoportja már 2004-ben olyan ajánlásokat fogalmazott meg – összekapcsolva az ajánlásokat a Best Procedure-projekt és a Kisvállalkozások Európai Chartája végrehajtása keretében folyó tevékenységekkel – amelyek még mind a mai napig megállják a helyüket a fejlesztés irányában. (Halász és mtsai 2, 2006) Ezek röviden a következők:

- 1. ajánlás: *„Mivel a vállalkozói készséget fejlesztő oktatás és képzés horizontális kérdés, a főigazgatóságok közötti együttműködés elengedhetetlen ahhoz, hogy következetes és átfogó stratégia jöhessen létre az oktatás és képzés, vállalkozás és foglalkoztatás területein. Egy ilyen stratégiának a következő elemeket kell tartalmaznia: európai szintű indikátorok, a bevált gyakorlat terjesztése és az elért haladás folyamatos ellenőrzése az Európai Tanács által elfogadott következtések globális keretében.”* (Halász és mtsai 2, 2006, link)
- 2. ajánlás: *„A vállalkozás megítélésének és az arról alkotott képnek a kedvezőbbé tétele, valamint társadalmi szerepének tudatosítása érdekében hangsúlyozni kell a tanulás, a szakmai pályafutás és általában véve az élet hatékonyabb irányításához*

kapcsolódó általánosabb kompetenciákat, amelyek a vállalkozói készség elsajátítása révén alakulnak ki.” (Halász és mtsai 2, 2006, link)

- 3. ajánlás: *„A vállalkozói készség oktatásban történő fejlesztésére irányuló, következetes és átfogó nemzeti szintű politika létrehozásához elengedhetetlen a különböző szolgálatok és minisztériumok közötti folyamatos és tartós, az összes érintett tárcára és szereplőre kiterjedő koordináció. Az együttműködés keretében ki kell dolgozni egy határozott célkitűzéseket tartalmazó cselekvési tervet, meg kell határozni az összehasonlítás alapjául szolgáló referenciaszinteket, és folyamatosan ellenőrizni kell az elért haladást.” (Halász és mtsai 2, 2006, link)*
- 4. ajánlás: *„A nemzeti tanterveknek a vállalkozói készség fejlesztésére irányuló határozott célkitűzéseket kell tartalmazniuk, amelyek teljesítéséhez gyakorlati útmutatókat, támogató mechanizmusokat és pedagógusképzést kell biztosítani a helyi megvalósítás megkönnyítése érdekében.” (Halász és mtsai 2, 2006, link)*
- 5. ajánlás: *„A témához kapcsolódó tevékenységek végrehajtásának megkönnyítése érdekében az iskoláknak gyakorlati támogatást és ösztönzőket kell kínálni. Mivel a vállalkozói készség fejlesztése kereszttantervi célkitűzés, az iskolákat biztatni kell arra, hogy alakítsanak ki kapcsolatokat a helyi közösséggel, és olyan tanulási környezetet hozzanak létre az intézményben, amely iskolán kívüli tanulási lehetőségeket is biztosít.” (Halász és mtsai 2, 2006, link)*

Az ajánlások megjelenése után számos európai és nemzeti szintű változás indult el. Európai szinten kidolgozásra kerültek az általános indikátorok és a jövőbeli prioritások; az egyes államok pedig vállalásokat tettek a saját implementációjuk kapcsán, figyelembe véve a helyi jellegzetességeket is (pl. Magyarországon plusz elemként megjelent a pályaorientáció). (Halász és mtsai 2, 2006; Vass, 2009) Az előrelépés azonban nem jelenti azt, hogy a célokat hiánytalanul sikerült megvalósítani az elmúlt tizenöt évben – hiszen akkor már aktualitásukat veszítették volna. Az egyes országok eltérő erősségekkel rendelkeznek a fejlesztendő irányvonalak terén, és más-más szemléletet képviselnek. E tanulmánynak nem célja bemutatni Európa diverzitását ebből a szempontból, azonban fontos, hogy kihangsúlyozzuk: jelen projekt első sorban a második, a negyedik és az ötödik ajánláshoz kapcsolódik a két bevont országban. Az országok vállalkozási kompetencia fejlesztéséhez kapcsolódó sajátosságait a következő fejezetben mutatjuk be vázlatosan.

Partnerséget építünk

info@skhu.eu
www.skhu.eu

Európai Regionális Fejlesztési Alap

Vállalkozói kompetencia Magyarországon és Szlovákiában

Magyarország

Az elmúlt években Gönczöl Enikő és munkatársai tettek egy kísérletet arra, hogy összefoglalják a vállalkozói kompetencia fejlesztését célzó programokat a magyar közoktatásban. A következő pontokban vázlatosan közöljük kutatásuk releváns eredményeit (Gönczöl és mtsai, 2011):

- A legelső magyarországi, vállalkozási kompetenciát vizsgáló Eurobarometer felmérésben (2007) a magyar közoktatási tanulók mindössze 34%-a válaszolt „igen”-nel a következő mondatra: „Az iskolai oktatás segített kezdeményezőkészségem kibontakozásában”
- Hasonlóan alacsony volt az arány arra a mondatra adott válaszok keretében, mely így hangzott: „Az iskolai oktatás felkeltette az érdeklődésemet a vállalkozóvá válás iránt.” (23%), s 30% alatt végzett a felmérés az a pontja is, ahol azt vizsgálták, hogy a tanulók tisztában vannak-e a vállalkozások társadalmi felelősségével.
- A kutatók később, a közoktatás szintjeit vizsgálva a következőkre jutottak:
 - Az óvodában és az általános iskolában próbálkoztak a JAM (Junior Achievement Magyarország) program bevezetésével; a program azonban se nagyobb sikereket elérni, se meggyökeredzni nem tudott;
 - Általános nézőpont, hogy a vállalkozói kompetencia fejlesztése a középszintű oktatás kihívása – így e szinten megannyi fejlesztés volt megfigyelhető. A fejlesztések „hős korszaka” a ’95 előtti időszak volt, ahol kísérleti programokkal tesztelték azokat az elvárásokat, amelyek a ’95-ös NAT-ban már megjelentek, úttörő jelleggel. 2001 után azonban a „gazdasági ismeretek” tantárgy már integrálva jelent meg az egyes kerettantervekben, így nem lehetett biztosítani az összes tanuló számára az azonos feltételeket a vállalkozási kompetenciák szempontjából – bár fontosságuk hangsúlyozása nem maradt alább. Megfigyelhető, hogy a szakirányú és a nem szakirányú gimnáziumok között a kutatók jelentősebb eltéréseket találtak a kezdeményezőkészség és a vállalkozási kedv tekintetében (a közgazdasági szakirányúak javára).

- A szakoktatásban a szerzők hatalmas eltéréseket találtak az egyes iskolák között (köszönhetően a nem standardizált követelményeknek és rendszernek). Kutatásukból végigkövethető a szakoktatás szárnypróbálgatása a vállalalkozási kompetenciák fejlesztése területén: bemutatásra kerül a kompetenciafejlesztő, moduláris szakmai előkészítő oktatás – s annak forráshiány miatti bukása; a kompetenciaközpontú felzárkóztató szakiskolai program – melyet idővel szintúgy forráshiány miatt számoltak fel; és a szakképzési reform (duális irányba) előszelének feltárása is megtörténik. A szerzők ekkor még nem tudhatták, hogy pár év múlva az egész szakképzést új rendszerbe terelik majd – melynek még nincsenek konkrét, kutatásokkal alátámasztott eredményei. Gönczölék az ún. életpálya-építési modellekben látták a kiutat (mint Dobbantó, vagy Híd-programok), s ezeket hosszan be is mutatták. Igazukat jelzi, hogy 5 év távlatából, még a megreformált szakképzési rendszerben is vannak olyan életpálya-építési modellek amelyek – ha módosítva is – de még mindig, számos sikert maguk mögött tudva, továbbra is, működnek. *(Gönczöl és mtsai, 2011)*

Az új típusú, magyarországi szakképzés vállalalkozói kompetenciákra vonatkozó eredményeit leghamarabb majd pár év múlva, az első ilyen rendszerben végzett évfolyam ballagása után lehet teljes körűen, spekuláció nélkül elemezni. Addig csupán az egyes évek és hallgatók mikro és kvalitatív elemzésére támaszkodhatunk. Az átmenet éveinek pontos leírását jól árnyalhatja majd az ebben a tanulmányban leközölt kutatás.

Szlovákia

Szlovákia esetében, egy újabb, és szakképzés fókuszú tanulmányon keresztül tudjuk bemutatni a vállalalkozói kompetenciák fejlesztését. A Cedefop-Refernet 2016-os összegzése szisztematikusan végigmegy az összes keretrendszerbeli kulcskompetencián és elemzi azok helyzetét az országban. A vállalalkozói kompetenciával kapcsolatban a következőket tudjuk összefoglalni:

- Szlovákiában a vállalalkozói kompetencia fejlesztésének irányvonalai szorosan összefonódnak az EU 2020-as irányelveivel. Az ország 2014-2020-as stratégiájában mind az oktatásnál, mind az innovációs stratégiánál megtalálhatjuk a vállalalkozói szellem ösztönzését, mint célt, a szakképzésen belül. A célok között azonban

megtalálható még az emelt gyakorlatszámok bevezetése és a vállalkozóvá válást támogató pedagógusok képzése is.

- Az Oktatási Minisztérium ehhez kapcsolódóan hat ajánlást fogalmazott meg 2014-ben, melyeket aztán a helyi iskoláknak tantervükbe adaptálniuk kellett. Ehhez kapcsolódóan ment végbe az a változás is Szlovákiában, hogy 2014 után a vállalkozói szellem növelését a szakképzésben első sorban nem a kulcskompetenciák között említik, hanem az explicit tanítási céloknál.
- Szlovákiában általános elvárás, hogy azok a tanulók, akik ISCED 354-es szinten végzik a tanulmányaikat (szakképzés) rendelkezzenek gazdasági kompetenciákkal akkor, amikor befejezik az iskolát. Tisztában kell lenniük Szlovákia gazdasági helyzetével, politikájával, valamint rendelkezniük kell vállalkozásindításhoz kapcsolódó képességekkel (mint például gazdasági terv írása).
- Emellett a szlovák kormány nagy hangsúlyt fektet az olyan tanárok képzésére, akik alkalmasak arra, hogy a gazdasági ismereteket felölelő tantárgyakat a vállalkozói kompetenciákhoz igazítva tanítsák.
- Mindezen célok ellenére azonban Szlovákiában se centralizált mérőeszköz nem létezik a célok teljesülésének mérésére, se egységes módszertan nem található a különböző intézményekben (ahol számos innovatív módszer vegyül a régi típusú, frontális tanítás közé). A szakképzés sikerét a vállalkozóvá nevelésben egyedül nemzetközi kutatások elemzik időről-időre az országban (például Eurobarometer), azok azonban koránt sem tudnak pontos adatokat szolgáltatni a változó és változtatás alatt lévő környezetben. A szakképzés ez irányú fejlődésének a legmérhetőbb eleme a gyakorlati helyek számának növekedése, valamint ezek elégedettsége – illetve, a szakképzésben tanuló hallgatók nemzetközi, vállalkozói készségeket igénylő versenyekben való egyre eredményesebb részvétele.
(Cedefop-Refernet, 2016)

Ezek alapján elmondható, hogy az Európai Unió független kutatóügynöksége által egyértelműen megfogalmazódott az, hogy a szlovák szakképzés jó irányba halad a vállalkozói készségek érvényesülése szempontjából – azonban a mérhetőség hiánya gondot okoz az eredmények nagyságának megítélésében; illetve kizárja azok finomhangolását. Az ajánlás egyértelműen megfogalmazza, hogy a fejlesztés

fenntartásához pontos mérési rendszerre lenne szükség. Ugyan a kutatásunk ezt nem tudja kiváltani, azonban arra mégis alkalmas lehet, hogy egy pillanatképet közöljön a szlovák szakképzés és vállalkozói kompetencia implementáció kapcsolatáról. Ezért eredményeinket mindenkinek ajánljuk, akiket az elmúlt évek hatásai, illetve a közelgő évek kihívásai érdekelnek az országon, s a szakképzésen belül.

Kutatásleírás

Célmeghatározás és kutatási kérdések

A vizsgálat – mint ahogy arra a cím is utal – arra vállalkozik tehát, hogy felmérje a szakképzésben megjelenő kompetenciahiányokat a vállalkozóvá válással kapcsolatban (magyar, szlovák viszonylatban egyaránt), illetve, hogy ezeknek a hiányoknak a felszámolására lehetséges ötleteket, ajánlásokat, módszereket javasoljon.

A bevezetőben leírásra került, – de hangsúlyossá tétele fontos - hogy ez a tanulmány adja a háromrészes tanulmánysorozatnak az ún. „bizonyítékokon alapuló” (evidence-based), témában releváns eredményeit. Az eredményeket a szakértői csapat a következő, nem klasszikus kutatási kérdésekhez kapcsolódóan várja (melyek szigorúan nem hipotézisek):

- Milyenek a vállalkozói léthez és a vállalkozásindításhoz kapcsolódó attitűdök a két országban a fiatalok, a tanárok, a külsősök között? Hogy lehet a megismert eredményeket kompetenciaszinten, *soft-skillként* értelmezni?
- Melyek azok a tudáselemek, módosítások, amelyek igényként jelennek meg a lekérdezésben? Melyek azok, amelyek elvetendő módszertanként? Lehet-e őket rendszerbe rendezni, s ez által bővebb következtetéseket kialakítani belőlük a fenn álló kompetenciahiány behatárolása érdekében?
- Eltérnek-e, s ha igen, miben az oktatók, az intézetvezetők tapasztalatai a szakoktatásról a témában? Tud-e a belső szakértői szem reflektáltan hozzájárulni a képzés kidolgozásához? Ehhez interjúk készülnek.

Fontos elmondani, hogy ezek mellett a kutatásnak van egy olyan része is, mely igényt mér fel a programcsomag egyes, már tervben lévő elemei kapcsán, – hiszen kiemelten magas mintával tudtuk felvenni a lekérdezést, és így lehetőségünk nyílt az elképzeléseink finomhangolására – azonban ezeket az eredményeket csak felvillantás szinten mutatjuk be, hisz nem ez a tanulmány eredeti célja.

A kutatás felépítését, lezajlását, pontos mintáját és eredményeit a továbbiakban közöljük.

Mérőeszközök

A kutatásnak három mérőeszköze volt: egy online kérdőív és két (egy-két helyen különböző) nyílt típusú interjúvázlat. A mérőeszközök saját fejlesztésűek és a következő tulajdonságokkal bírnak:

- A kérdőív három szekcióban összesen 33 kérdést tartalmaz (11-8-14 megoszlásban). Az első szekció a minta pontos behatárolását szolgálja; a második a vállalkozói léttel kapcsolatos attitűdöket tárja fel; a harmadik pedig a vállalkozói ismeretek tanulásával és a vállalkozói környezettel kapcsolatos véleményekre kíváncsi. A kérdőívnek összesen 116 al-iteme (válaszlehetősége). A kérdőív többnyire nominális változókkal és feleletválasztós kérdésekkel dolgozik, de előfordulnak benne egy-két esetben, ordinális, skála típusú kérdések is. Ezek többnyire az ún. Likert-skála típusú kérdések közé sorolhatóak: a skála általában klasszikus öt-fokozatú, de van lehetőség a válasz megtagadására is. Ezek mellett egy kérdés esetében előfordul egy tízesig terjedő skála, illetve a kérdőívben találhatóak rövid és hosszú nyílt típusú kérdések is. A kérdőív felvétele közben kiemelt figyelmet fordítottunk a kitöltők tájékoztatására: mind a projektről, mind adataiknak kezeléséről (anonimitás) tájékozódhattak a kitöltési felületen. A kérdőív az 1. számú mellékletben megtekinthető.
- Az interjúvázlatok egyike szakképzésben dolgozó, főigazgatóknak, igazgatóknak szól. Ez a kérdőív speciálisan az ő szakértői szemükre lett kifejlesztve: 14 darab, nyílt, rávezető-típusú kérdést tartalmaz, melytől plusz információ esetén a kérdezőbiztos eltérhetett. A másik interjúvázlat hosszabb, al-kérdésekkel együtt 29 darab, nyílt, feltáró-jellegű kérdést tartalmaz, melytől a kérdezőbiztos ebben az esetben is eltérhetett, amennyiben az információk úgy kívánták meg. Az interjú lekérdezések esetében is figyelmet fordítottunk a projekt bemutatására, s az anonimitás biztosítására is – hiszen sokan csak úgy vállalták az interjút, ha nevük rejtve marad. Mindkét interjúvázlat megtekinthető a 2. számú mellékletben.

A mintavétel bővebb bemutatása a következő fejezetben történik meg.

Minta, mintavétel

Mintavételi eljárások

A minta felvétele félig célzott, félig nyílt eljárással ment végbe (első sorban a kérdőív esetében): a célcsoport tagjai közé olyanok tartoztak, akik bármilyen szempontból közel állnak a szakoktatáshoz – így előre tudtuk, hogy nagy mintával fogunk dolgozni. Egyaránt kíváncsiak voltunk a szakemberek, az oktatók, a tanulók és a szülők véleményére is – bár a vége felé pár darab kívülálló is megosztotta velünk nézeteit, s az ő válaszaikat sem zártuk ki a mintából. Döntésünk oka (a kizárás ellen) az, hogy ez egy feltáró, már-már alap kutatásnak nevezhető vizsgálat, melyben a minta nagysága árnyalja az eredményeket, s több kérdést vet fel- válaszol meg; s így célzott, korlátozott mintára nincs szükségünk egy-egy pontos hipotézis tesztelése érdekében.

Az online elérhető kérdőívet többnyire szakpolitikai, intézeti, intézményi levelezőlistákon terjesztettük (első sorban kényelmi mintavételezéssel), ahonnan hólabdás mintavétellel jutott el azokhoz a kontaktokhoz, akik már nem a partnerség elsőkezü ismerősei. Az interjúkat viszont célzott mintavétellel vettük fel: az egyes interjúalanyokat pozíciójuk, helyzetük miatt kerestük meg; felvállaltan interjúkészítés céljából. Többek között a kiválasztás módszertana miatt is fontos megemlíteni, hogy egyik lekérdezés (mintavétel) sem reprezentatív, se a populáció teljes sokaságára, se egyéb szűkített, szakképzéssel kapcsolatos csoportra sem (például szakemberek, vagy tanulók). Fontos továbbá az, hogy ahogy az feljebb is bemutatásra került: mindkét csapat tagjai végig tájékoztatva voltak a projektről, illetve a lekérdezés céljairól és adatkezeléséről (anonimitás).

Összességében tehát: a kutatás sokaságát feltáró jellegű, alap kutatáshoz használt, nem specifikált, nagyszámú mintaként kezeljük és értelmezzük, a főbb mintavételi eljárásnak pedig az ún. hólabdás módszert tekintjük.

Az adatelemzés a kutatás egészéhez, minden esetben SPSS 22.0 matematika statisztikai programmal, valamint Microsoft Excellel készült.

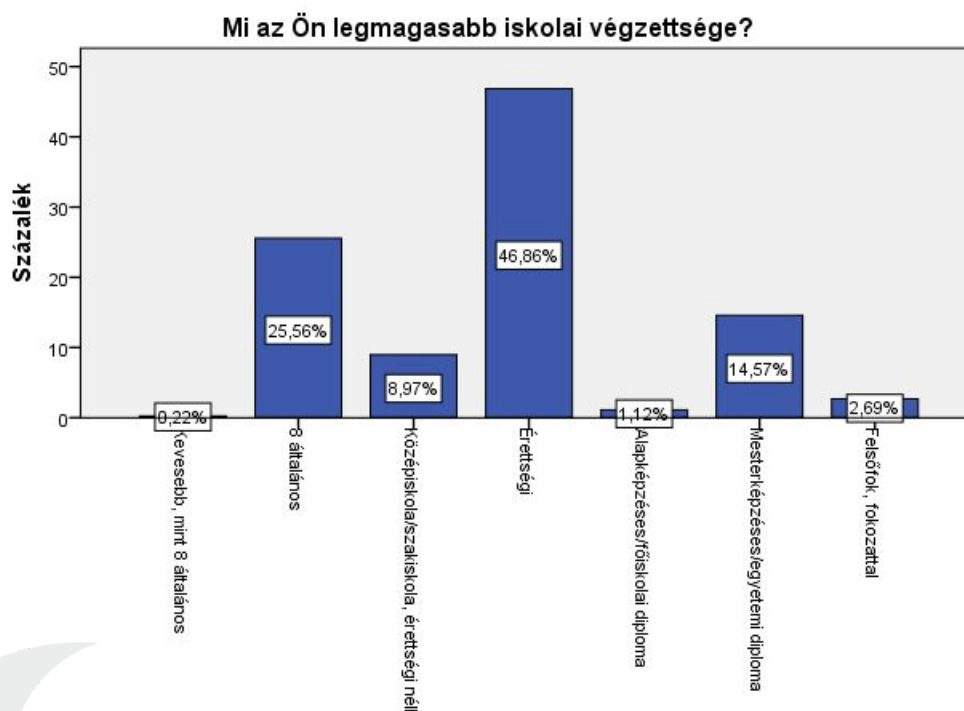
Általános kérdőíves, interjú minta

A kutatás mintája nem homogén, lakosságra nem reprezentatív, de széles kört megcélzó minta, melynek bemutatását két al-fejezetben tesszük meg. A legelső, aktuális fejezetben a minta egészét mutatjuk be, a legfontosabb demográfiai és témához való viszonyulási jellemzőik alapján. A következő al-fejezetben pedig a mintát szétbontjuk, s az egyes országok mintájára vonatkozó, saját eredményeit tesszük közzé, összevetve azt a másikkal – a minta értelmezésének lehetősége így lesz teljes. Mindkét esetben külön kezeljük a kérdőíves, illetve az interjú mintát – de az interjú minta esetében az adatokat összesítve, egy helyen közöljük.

A kérdőíves minta

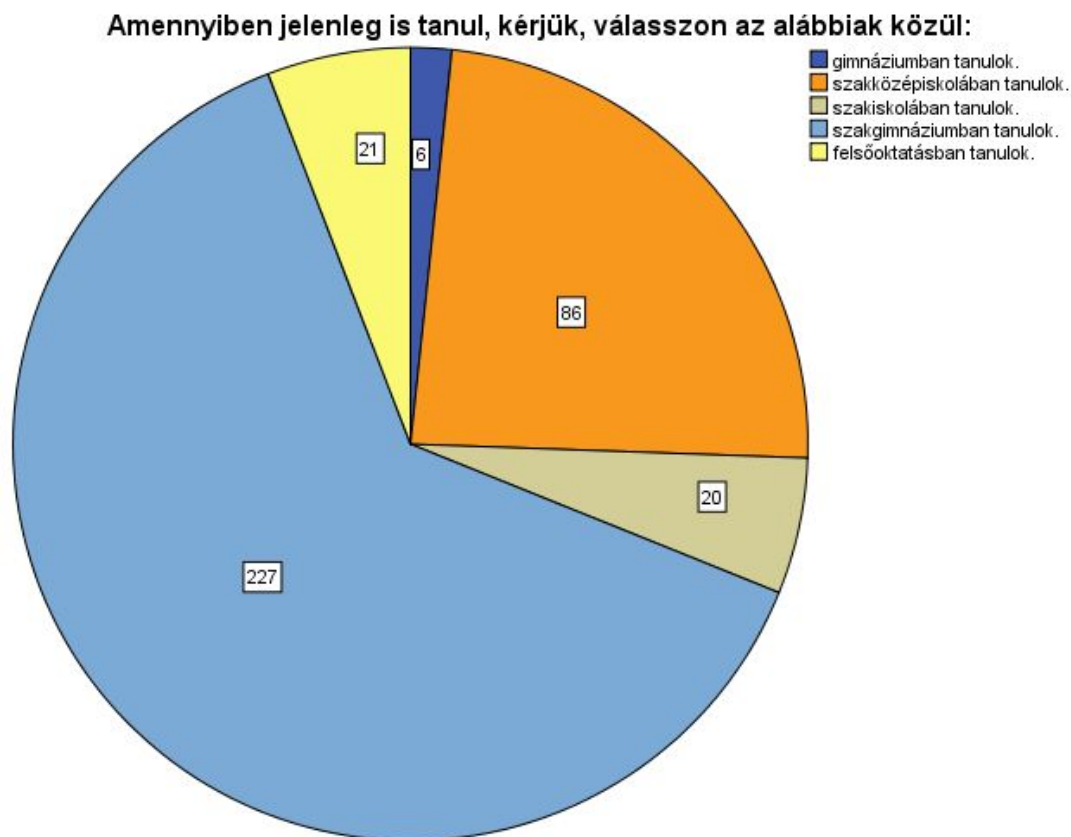
A minta 446 főből áll, tehát $n=446$. Ebből 35.4% nő, 61.6% férfi, a maradék 2.9% pedig nem kívánt válaszolni a nemét meghatározó kérdésre. A minta aránytanul oszlik meg a két ország között: a válaszadók 87%-át ($n=388$) magyarok teszik ki; a szlovák kitöltők aránya 13% ($n=58$). A válaszadók 76.6 ($n=342$) százaléka tanult vagy tanul jelenleg szakoktatásban (ebből a jelenleg is tanulók aránya: 75.5%, tehát 1.1% a már végzett szakképzős diák); s összesen 81.8% ($n=365$) tanul jelenleg. Ez azt jelenti, hogy a kitöltők között a többség szakiskolai hallgató, ám vannak olyanok is, akik egyéb tanulmányukat végzik (legyen az továbbképzés, egyetem, vagy középiskola).

A minta végzettségét tekintve ezen túl megosztott, mint ahogy az az alábbi ábrán is megfigyelhető (lásd: 1. ábra).

SEQ ábra * ARABIC 1. ábra: A teljes minta legmagasabb iskolai végzettsége

Az ábra szórtságából arra lehet következtetni, hogy egyes szakiskolás diákok már vagy végzősök és rendelkeznek érettségivel – vagy olyan képzésben vesznek részt, amely a végén a szakiskolai bizonyítvány mellé érettségit is ad (hiszen csak így vannak összefüggésben a válaszok a szakiskolai tanulók számával). Ezt az eredmény támasztja alá az is, hogy a jelenleg tanulók között az intézmény típusára rákérdezve a következő megoszlást kapjuk (lásd: 2. ábra). A diagramon látható, hogy a jelenleg is tanulók 50.9%-a (n=227) jár szakgimnáziumba.

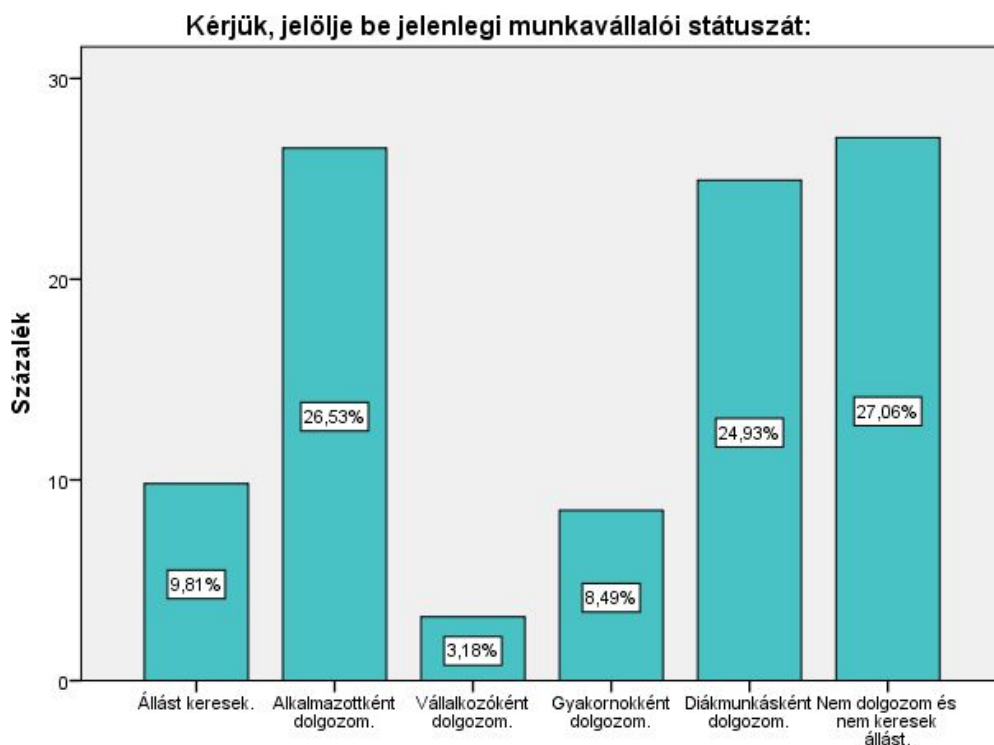

SEQ ábra * ARABIC 2. ábra: A jelenlegi tanulók intézményi megoszlása a teljes mintában

Ezek alapján nem meglepő az sem, hogy a teljes minta korfája a fiatalabbak irányába csúcsosodik: a kérdőívet kitöltők 50.45%-a a 17-19 éves korosztályba esik; a második a ranglétrán pedig 18.1%-al a 20-22 éves korosztály. A további korosztályok 15 és 70 fölött osztoznak a maradék, körülbelül 30%-on; fontos azonban megemlíteni, hogy a korfán látható egy erősebb csoportosulás 30 és 60 között, amely a kitöltők körülbelül 17%-át teszi ki összesen.

Ezeket túl elmondható, hogy a kitöltők nagy része az országának a fővárosában él (37.6%), de a határmentén tanul; illetve sokan képviseltetik magukat apró községekből is (30.9%).

Érdekes adat azonban – amely rámutat a kitöltők közötti erős szociális különbségekre, és hátrányokra – hogy a kitöltők 84.5%-a jelenleg is dolgozik. Ez azt jelenti, hogy a szakiskolai hallgatók nagy része vállal munkát tanulmányaik mellett. Ezt erősíti meg az alábbi ábra is, ahol a jelenleg is munkát vállaló kitöltők elhelyezkedési arányát mutatjuk be (3. ábra).

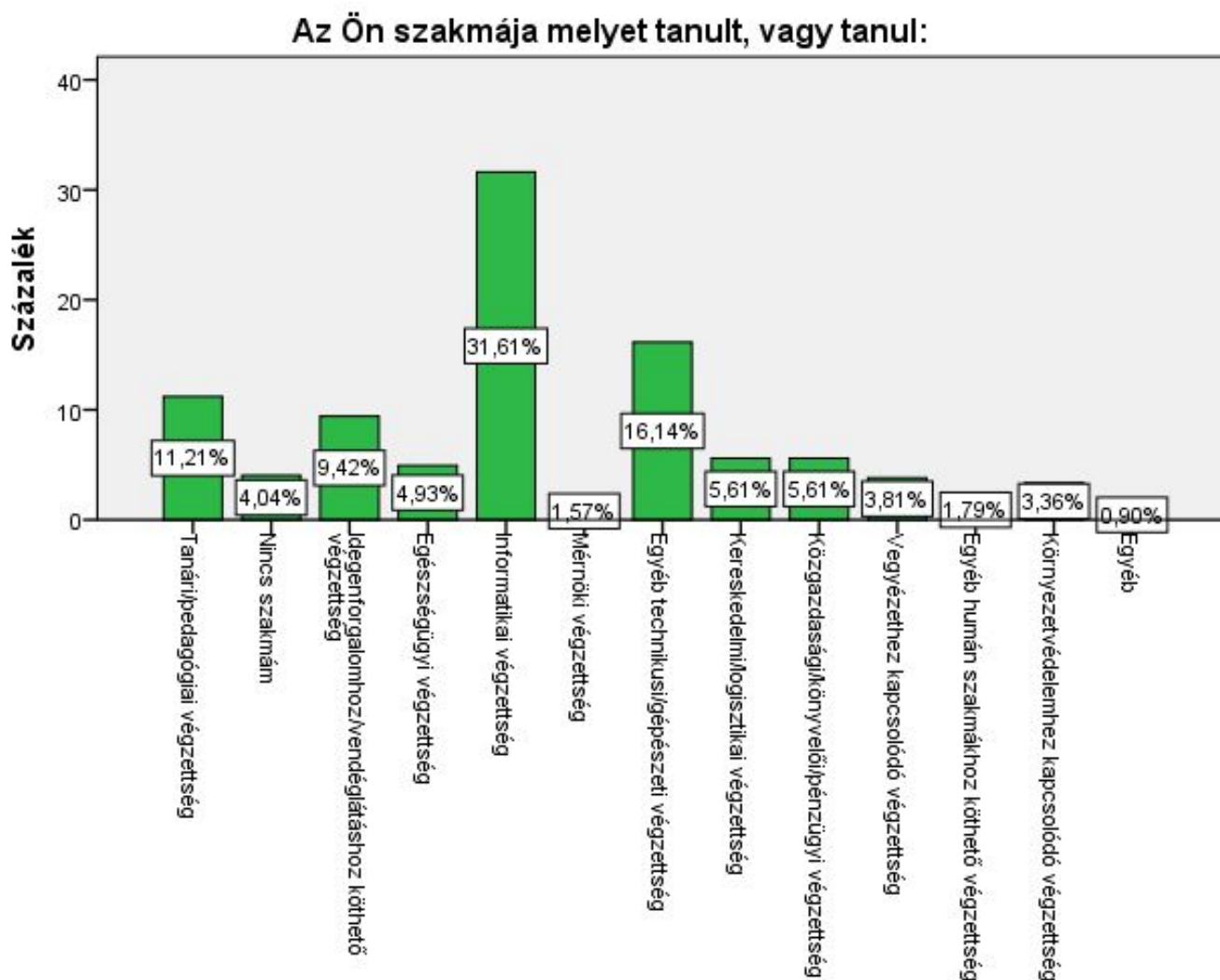

3. ábra: A jelenleg is dolgozók elhelyezkedési aránya a teljes mintában

Szintúgy érdekes megoszlás az, hogy a minta saját bevallása szerint – az álláskeresők közül a legtöbbjüknek sikerült tanult szakmájukban elhelyezkedniük. A tanulók jelenleg tanult szakmáit az alábbi ábra mutatja be. (lásd. 4. ábra)

Látható, hogy a legnagyobb számban informatikát tanulnak, de magas arányú a gépészeti/technikusi tanulmányokat folytatók száma is. Az összesen 12 szakma kategóriában magas eredményt ért még el a továbbiakban az idegenforgalom, az egészségügy, a kereskedelem, illetve a vegyészet is. Tanári, pedagógusi végzettséget feltételezhetően azok adtak meg, akik jelenleg szakoktatásban tanítanak. Ez összefügg azzal a részeredménnyel is, melyben megtudtuk, hogy a kitöltők 18.1%-a tanít jelenleg szakképzésben hivatásos tanárként, vagy szakoktatóként, s csupán a kitöltők 5.6% az olyan, aki szülőként, vagy kívülállóként töltötte ki a kérdőívet.

Ezek alapján elmondható, hogy az átlagos kitöltő magyarországi, 17-19 éves férfi, aki ugyan a fővárosban él, de a határmentén tanul szakgimnáziumban, informatikai szakirányon, ahol vélhetőleg érettségit is fog szerezni. Emellett, nagy eséllyel dolgozik iskola mellett, alkalmazottként, a szakmájában.

4. ábra: A tanult szakmák aránya a teljes mintában

Az interjúk specifikus mintája

Az interjú mintája sokkal könnyebben körülhatárolható, és meghatározható, mint a kérdőívé – hiszen az interjúk esetében kis elemszámról kell beszélnünk. Az interjúlekérdezések alatt összesen 11 interjút vettünk fel ($n=11$). Ebből hatot Szlovákiában, ötöt Magyarországon. Az interjúalanyok között összesen 4 oktató található – ebből 3 szlovákiai. A további 7 interjúalany megoszlása a következő: a válaszadók között összesen 5 (fő)igazgató van – ebből, 3 Szlovákiából; illetve 2 kamarai tag, Magyarországról. Mindannyian a határ menti területeken dolgoznak a szakképzésen belül.

Fontos! Ezeken az adatokon túl, az interjúalanyokról – kért anonimitásuk megőrzése és garantálása érdekében – több információt nem szolgáltatunk.

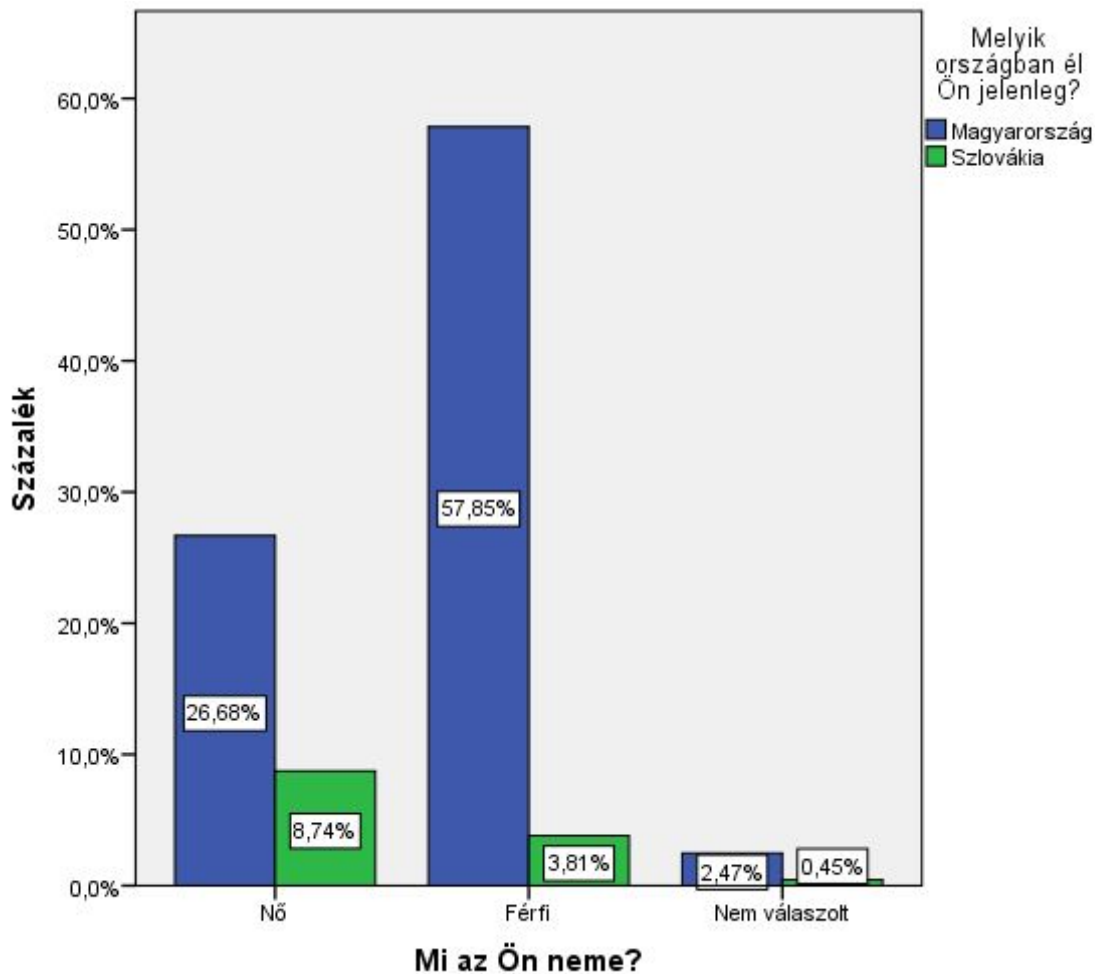
A magyarországi és a szlovák minta összevetése

A magyarországi és a szlovák minta összevetésére azért van szükség, hogy az egyébként számban nagyban eltérő két csoport sajátosságai kitűnjenek, s a magyar minta többsége ne dominálja túl a kisebb szlovákokat. Ennek ellenére a szlovák és a magyar minta összevetésénél csak a legrelevánsabb információkat fogjuk ahhoz közölni, hogy a két csoport között a különbségtétel meg tudjon születni.

A legelső demográfiai adat, melyet összevetünk a nemek aránya a két ország lakosai között, a kitöltők esetében. Ahogy fenn azt már bemutattuk, a minta egészére vonatkozóan a férfiak többségben vannak. Ezzel ellentétben a szlovákok között a nők aránya nagyobb, ahogy ez a lenti ábrán is megfigyelhető. (lásd: 5. ábra). Innen látszik, hogy az összes kitöltő 8.7%-a szlovák nő ($n=39$), mely a szlovák kitöltők 67%-át teszi ki.

A korosztályt vizsgálva hasonló eredményeket kapunk a két mintánál különállóan is, mint azt az összesített mintában bemutattuk. Mind a szlovákok, mind a magyarok esetében a többség a 17-19 éves korosztályba esik: a szlovákok esetében ez a teljes kitöltők 31%-át fedi le, a magyarok esetében pedig a sokaság 53%-át. A tendencia, hogy a 30-60 éves korosztály tömörül, illetve, hogy a 15-17 éves korosztály is erősen szerepelteti magát, szintúgy azonos a nagy mintával. Az egyetlen egy különbség a következő: a szlovák oldalról nem érkezett

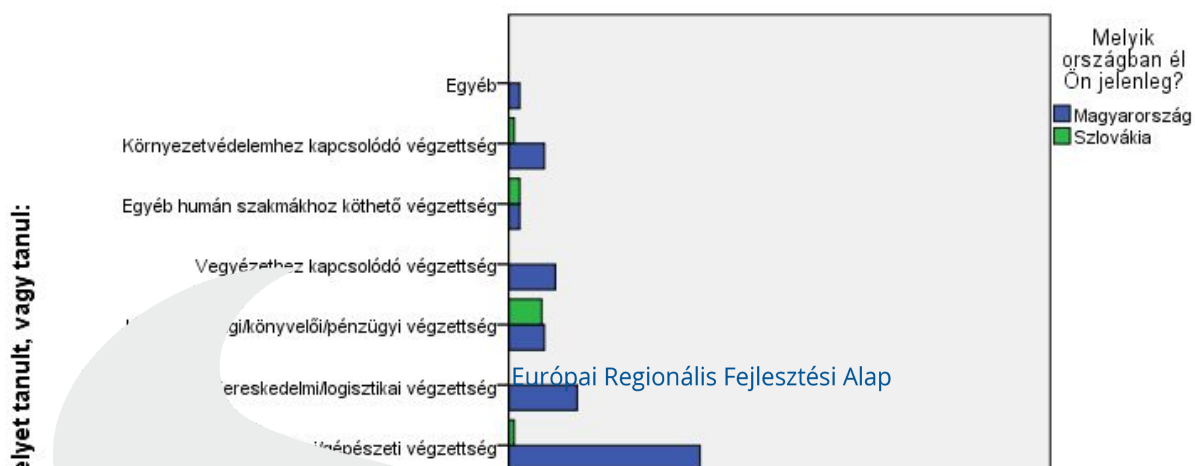
kitöltés a közös minta második legerősebb csoportjába, a 20-22 évesek közé. Ez tehát azt jelenti, hogy a közös mintában ezt a sokaságot csupán magyarok képviselik.

5. ábra: A kitöltők megoszlása a nem és az ország szempontjából

Hasonlóan kizárásos arányban csak a magyarok között fordul az elő, hogy az érintett tanulók a fővárosból ingáznak a határ menti régióba tanulni: a szlovák részről csupán két fővárosi kitöltő érkezett. Ezzel ellentétben a szlovákok 53.5%-a elszórt községekben, 37%-a pedig kisebb városokban él.

Ehhez hasonló eltérés figyelhető meg a kitöltők szerepkörében is: míg a teljes mintában a szakképzésben tanulók aránya fölé magasodik a kívülálló, vagy a szakképzéssel foglalkozók

arányának; addig ez a szlovák kitöltők részéről pont az ellenkező mintázatot hozza. A szlovák kitöltők többsége (48%-uk) szakképzésben dolgozó, képzett munkaerő; s 51%-uk egyáltalán nem tanul jelenleg. A szlovák kitöltők maradék 49%-ának nagy része viszont szakközépiskolában tanul (mivel a szakgimnázium jellegzetesen magyar intézmény); s a szakközépiskolán belül is többségben vannak a szlovák kitöltők között az idegenforgalmi tanulók – informatikai tanuló egyáltalán nincs a szlovák válaszadók között (lásd 6. ábra). Elmondható tehát, hogy ezekben az esetekben a magyar többség dominálja a fő minta egészét.

SEQ ábra * ARABIC 6. ábra: Szakiskolai tanulmányok megoszlása magyar-szlovák viszonylatban a kitöltők között

A tanulmányok tekintetében (érettségi és 8 általános túlsúly); a munkaviszony tekintetében (alkalmazotti túlsúly); illetve a szakközépiskolát végzettek arányában (többen végeztek, vagy végeznek szakközépiskolát, mint nem) nincs arányaiban számottevő eltérés a két csoport és az összesített minta között.

Ezek alapján elmondható, hogy míg az átlagos magyar kitöltő majdnem teljesen megegyező attribútumokkal bír, mint az összesített minta átlagos kitöltője – addig az átlagos szlovák kitöltő eltér ettől: az átlagos szlovák kitöltő nő, 17-19 éves, községben él, körülbelül ugyanakkora esélye van annak, hogy szakképzésben dolgozik, mint hogy szakképzésben tanul (vagy, hogy egyáltalán nem tanul). De amennyiben mégis szakképzésben tanul, akkor vélhetően idegenforgalmat; nagy valószínűséggel mellette dolgozik, és sikerült szakmában elhelyezkednie.

Fontos! A két minta különbségét fontos a tanulmány egésze alatt észben tartani.

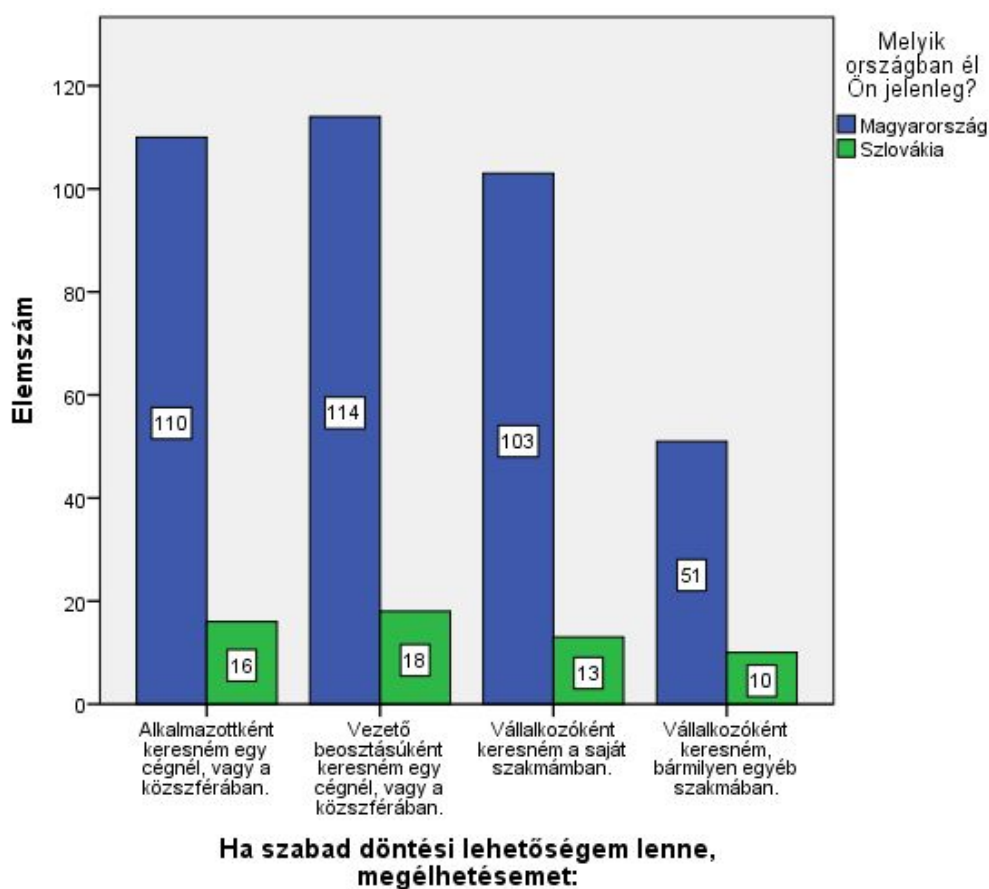
Kvantitatív eredmények

A továbbiakban bemutatjuk a kérdőív legfontosabb eredményeit, a kérdőív struktúrája mentén: először tehát az attitűddel és a vállalkozói léttel foglalkozunk, majd kitérünk a vállalkozói ismeretekkel és környezettel kapcsolatos adatok bemutatására. Fontos hangsúlyozni, hogy csak azokat az adatokat mutatjuk be, amelyek a projekt szempontjából releváns eredményt hordoznak.

Vállalkozásindítás és vállalkozókhöz kapcsolatos attitűdök

A vállalkozói léttel kapcsolatos kérdéseink mind vegyes képet mutatnak, mely aggodalomra ad okot. A teljes minta körében egyértelmű, hogy a kitöltők hamarabb vállalnának alkalmazotti állást (28.9%); vagy dolgoznának akárhol vezetőként (30.4%), mint hogy vállalkozást indítsanak. A saját szakmájukban vállalkozni kívánók aránya ugyan magasabb (26.6%), mint a szakmán kívüli vállalkozási érdekltség (14.2%); az viszont egyértelműen látható, hogy a vállalkozási kedv elmarad az alkalmazotti állásokkal való érdeklődés összevetése esetén. Az arány a két ország összevetésénél is azonos, melynek a megoszlását az alábbi ábra mutatja. (lásd: 7.ábra)

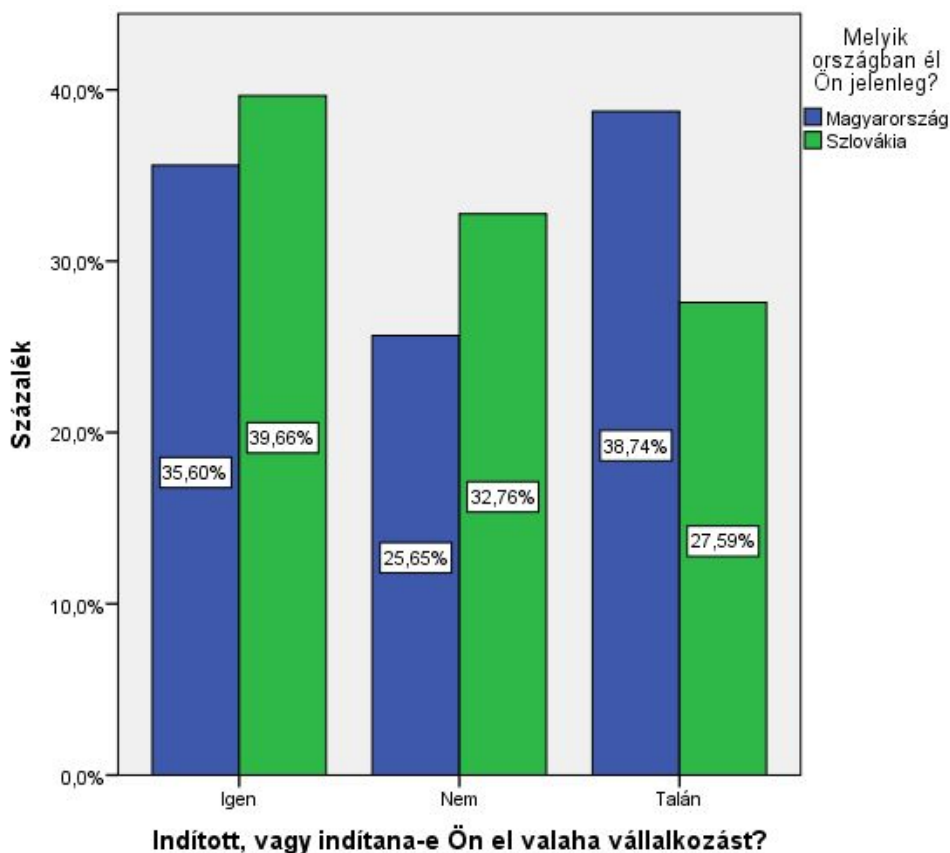
Az

SEQ ábra * ARABIC 7. ábra: Vállalkozói kedv a két országban

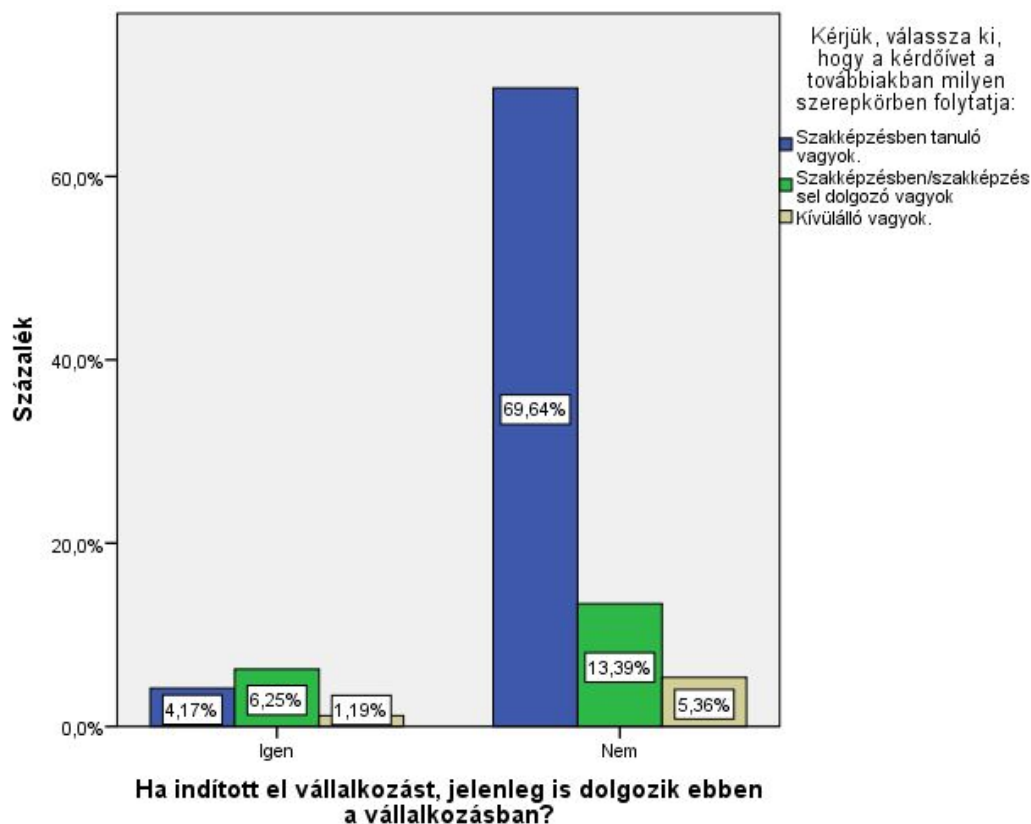
arányokon egy kicsit javít az, hogy a vállalkozásindítást felmérő kérdésre a legtöbben bizonytalansággal válaszoltak. A válaszadók 37%-a talán indítana vállalkozást, 36%-a próbálkozott már vállalkozásindítással, vagy tervezi – de 27% egyértelműen elutasítja azt. Azonban ez árnyalja a negatív képet: míg szabad választás esetén a kitöltők nagy része (akik

többségében diákok) inkább alkalmazottként dolgoznának, addig ők ugyanennyire bizonytalanok abban, hogy indítanának-e valaha vállalkozást. Ezt jelzi az is, hogy szerepkörökre bontva a vállalkozásindítási kedvhez tartozó kérdést a legmagasabb elemszám (n=140) a bizonytalan diákok válaszaiból adódik össze. A válaszokban azonban az is meglátszik, hogy Szlovákiában nagyobb az általános vállalkozói kedv, mint Magyarországon – ezt mutatja be a csoportok egészére vonatkoztatott átlagokkal a 8. ábra.

8. ábra: Vállalkozási kedv az egyes országokban, második faktor

Ezekkel egyöntetűen pozitív sugallata van annak, hogy a kitöltők 11%-a jelenleg is saját vállalkozásban dolgozik, s ezek közül 4.2% jelenleg is szakképzésben tanul. (lásd: 9. ábra) Azonban a pozitív sugallatot nem szabad úgy értelmezni, hogy ez a szám magas lenne: hiszen végzés után ez a százalék átlagosan csak 2-vel emelkedik, a kívülállók között pedig még e mögött is elmarad.

9. ábra: A jelenleg is vállalkozásban dolgozók aránya

A nyílt kérdéseket elemezve is kettős képet kapunk a vállalkozói lét vonzóságáról. Számszerűsítve a nyílt kérdések kvalitatív eredményeit azt látjuk, hogy összesen 313 válaszból a válaszadók, mintegy 20%-a (n=61) negatív képet fest fel a vállalkozókról. Ezek a negatív képzetek sokszor társítják a törvényen kívüliséget, a rablást, a korrupciót, az „ügyeskedést” a vállalkozói léthez. Fontos erre odafigyelni, hisz ez a válaszadók egy ötödét, többnyire diákokat jelent. Azok, akik pozitív képzeteket társítanak a vállalkozókhoz a következőket mondták: vállalkozónak lenni szabadság, kihívás, felelősség.

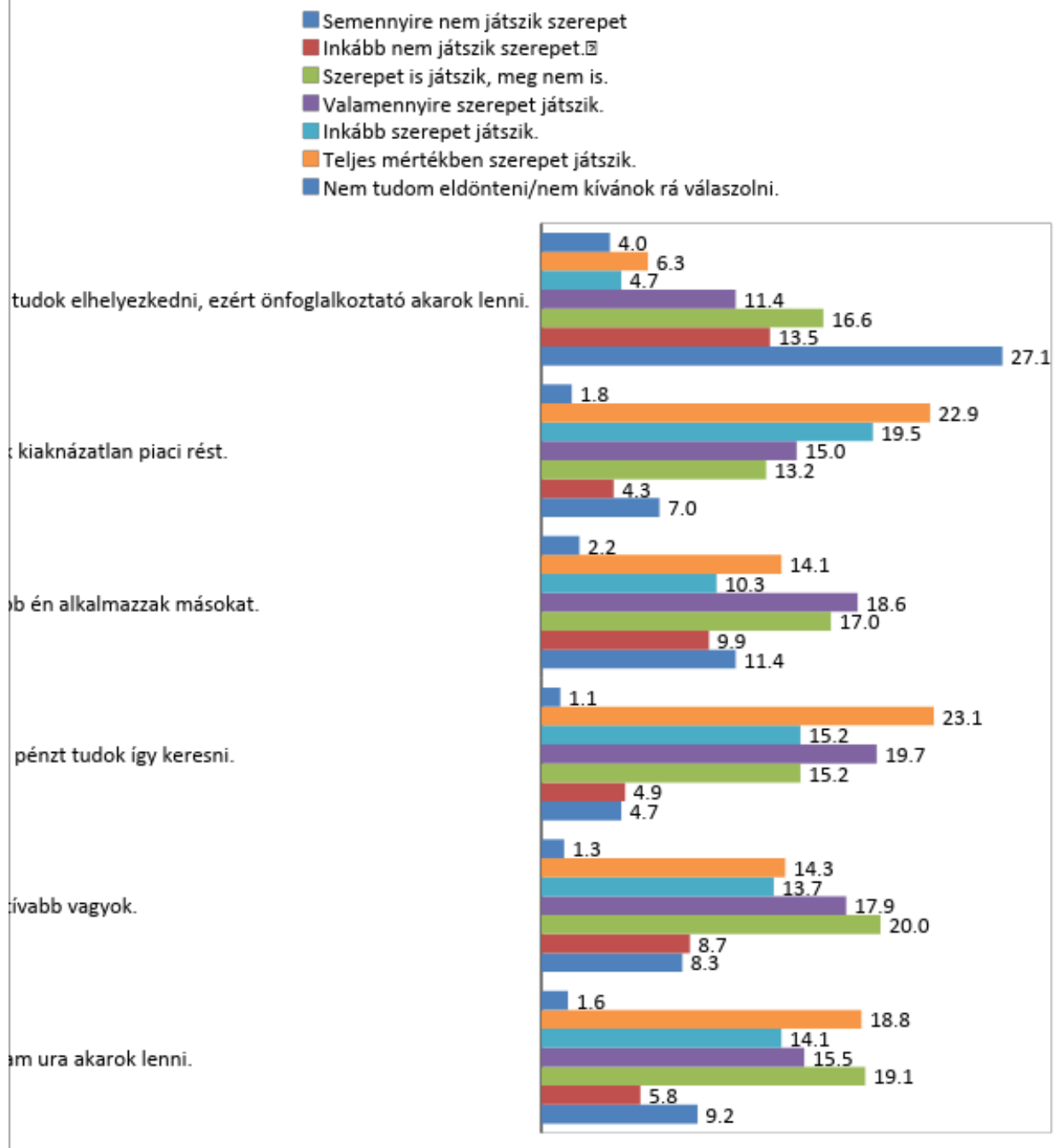
Szintúgy a szöveges válaszokból derült ki, hogy egy vállalkozás legnagyobb motivációs tényezői a következők:

- Saját időbeosztás, szabadabb munkakör.
- "Magam ura." / Nem alkalmazotti szféra.
- Személyes kihívás.
- Pénzkereseti lehetőség.
- Önmegvalósítás.
- Tapasztalatszerzés.

- Személyes érdeklődés.

Ez összefüggésben van a Likert-skálák összesített válaszaival is, melyek a 10. ábrán láthatóak. Ezekről megtudhatjuk, hogy a legkevésbé motiváló tényező az, hogy félnek az elhelyezkedés hiányától. Az is leolvasható, hogy amennyiben a kitöltők látnak kiaknázandó ötletet, akkor a vállalkozói kedv erősen megugrik. Szintúgy pozitív korrelációt mutat a vállalkozói kedv növekedésében a magasabb kereset és az önállóság is.

Mi játszik közre a vállalkozóvá válásban?

10. ábra: Mi játszik közre a vállalkozóvá válásban?

S habár ezek egyértelmű pozitív faktorokként jelennek meg – a szöveges válaszok rávilágítanak arra, hogy a tényleges vállalkozásindítás azonban sokkal több félelmet kelt, mint hogy ezek a pozitív faktorok kellően ellensúlyozzák azt. Kódolva és kommunálva a

szöveges válaszokat, a következő két kérdésre a következő, rangsori kódkategóriák jöttek létre:

- Egy vállalkozás indításáról azt gondolom, hogy (rangsor)...
 - ...mérlegelés előzi meg.
 - ... veszélyes, nehéz munka.
 - ... bosszantó körülményekkel jár.
 - ... elszántság kell hozzá.
 - ... tőke kell hozzá.
 - ... nem megy egyedül.
 - ... kapcsolatok kellenek hozzá.
 - ... ötlet kell hozzá.
 - ... az elején nehezebb.
 - ... nagy szakmai tudás kell hozzá.
 - ... sok pénz jöhet belőle, de nagyot is lehet bukni vele.

Illetve,

- Mit gondol, mi szükséges még egy jó vállalkozás megteremtéséhez? (nem rangsor)
 - Fejlesztési lehetőségek ismerete
 - Ötlet
 - Személyes készségek
 - Anyagi fedezet, tőke
 - Marketing
 - Hit
 - A család, barátok támogatása
 - Pontos, átlátható törvénykezés
 - Csapat
 - Tervezés
 - Innováció
 - Szakmabeli tudás
 - Kapcsolatok

Ezekből is látszik, hogy a vállalkozói lét szimpatikussá tétele nem szabad, hogy kimerüljön abban, hogy a vállalkozóvá válást promotáljuk: fontos része kell, hogy legyen a bizonytalanságok, negatív képzetek, illetve a korlátozó faktorok feloldása is. Ahogy arra a szakirodalom is kitért: a vállalkozóvá válást nagyban meghatározhatja a vállalkozásindításhoz, vállalkozókhöz irányuló attitűd – ezzel dolgozni minden esetben a kompetenciát fejlesztő intézmény feladata, kell, hogy legyen.

Vállalkozóvá nevelés – az oktatásra vonatkozó eredmények

A kérdőív az a része, mely a vállalkozóvá nevelést és ehhez kapcsolódóan az oktatást tárja fel, a következő eredményeket mutatta:

- A válaszadók túlnyomó többsége a gyakorlati oktatást (78%) részesíti előnyben a frontálissal (21%) szemben. Szerintük első sorban a készségek elsajátítása az, amely valakit jó vállalkozóvá tesz.
- Ugyanígy, fontosnak tartják az egyéni tanulási útvonalak garantálását a szakképzésben, hiszen a kellő fejlődés érdekében előnyben részesítik az egyéni, mentorral támogatott vállalkozói képzést (40%), és a tanárral támogatott csoportos képzést (29.5%), mint a tananyag egyéni feldolgozását (15.9%), vagy a rövid idejű tréning módszert (14.4%).
- Ennek ellenére hangsúlyozzák, hogy a tananyagnak megfelelőnek kell lennie az tudás elsajátításához. Itt fontos elmondani, hogy a válaszadók 92%-a nyitott az online, applikációs tananyagok használatára.

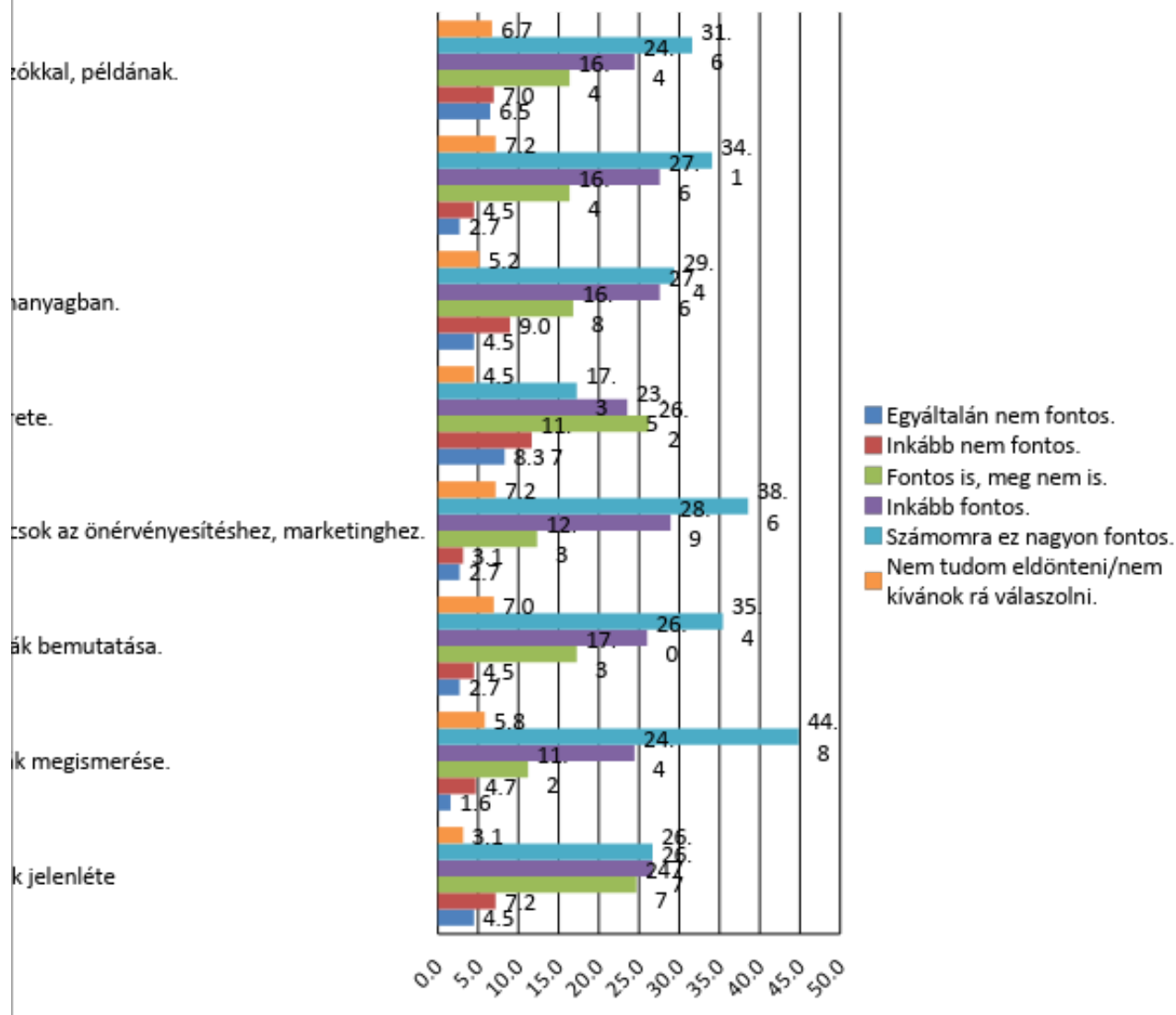
Amikor a tananyag igényelt sajátosságait tovább vizsgáltuk, a következőket fedeztük fel még (lásd: 11. ábra):

- A kitöltők csupán kis százalékának igazán fontos az, hogy a tananyag kinézetre „színes-szagos” legyen, az igények viszont sokkal körülhatároltabbak a tartalom kapcsán,
- Egyértelműen megjelenik igényként, hogy a tananyagnak fontos része kell, hogy legyen a gyakorlati jó példák bemutatása, valamint a sikeres vállalkozók személyes

(vagy legalább történeteik) megismerése – bár az igény a negatív példák megismerésére is felmerült,

- Szintúgy fontos, hogy a tanulónak legyen helye és ideje az önálló fejlődésre, az önálló munkavégzésre is.
- Illetve, kiemelkedően fontos a kitöltők szemszögéből, hogy a képzés garantáljon önértékesítési, marketinges, tervezési kompetenciákat is.
- A legmegosztottabbak a kitöltők a hitel esetében voltak: a válaszok arra engednek következtetni, hogy a pénzügyi forrás garantálását csak sokadlagos fontosságúnak ítélik a tanulmányaik alatt a kitöltők, s azt inkább a megvalósításhoz kapcsolják hozzá.

Mi kell a sikeres vállalkozóvá váláshoz a tananyagban?

11. ábra: Mi kell a sikeres vállalkozóvá váláshoz a tananyagban?

A kérdőívben ezeken túl foglalkoztunk még az általános elégedettséggel az adott iskolarendszerek kapcsán. A következő eredményeket kaptuk:

- A kitöltők csupán 44%-a elégedett a gyakorlati oktatás arányával a szakképzésben, a vállalkozói ismeretek fókuszában. Ez Magyarország viszonylatában lebontva: 47%, de Szlovákia esetében csupán 23%.

- Arra is kíváncsi voltunk, hogy a kitöltők szerint a jelenlegi politikai, illetve gazdasági helyzet támogatja-e a vállalkozások indítását. Ezek eredménye a következőképp alakult:
 - Gazdasági helyzet, támogatás, igen (összes válasz): 40.9%, Szlovákia igen:48.2%, Magyarország igen: 39.7%.
 - Politikai helyzet, támogatás, igen (összes válasz): 39.5%, Szlovákia igen: 41%, Magyarország igen: 39%.

A gyakorlatok arányára visszatérve, felmértük szöveges válaszokkal, hogy azok, akik igennel, illetve akik nemmel feleltek, mivel indokolták válaszaikat. A következő válaszokat kaptuk arra, hogy miért gondolják a kitöltők azt, hogy a gyakorlat aránya nem megfelelő a szakképzésben a vállalkozói készségek fejlesztésével kapcsolatban (nem rangsor):

- Készségek/személyiség fejlesztésének hiánya érezhető a tanulóknál,
- Tényleges munkafolyamat ismeretének hiánya áll fenn a tanulók tekintetében,
- Munkagyakorlat hiányával kerülnek ki a tanulók a rendszerből,
- Régimódi oktatási rendszer van,
- Elméletorientált a képzés,
- Nem megfelelő az alkalmazott tartalom/módszer,
- Módszerreformra van szükség,
- Eszközhány áll fenn az iskolákban,
- Motivációhiány van a változtatásra.

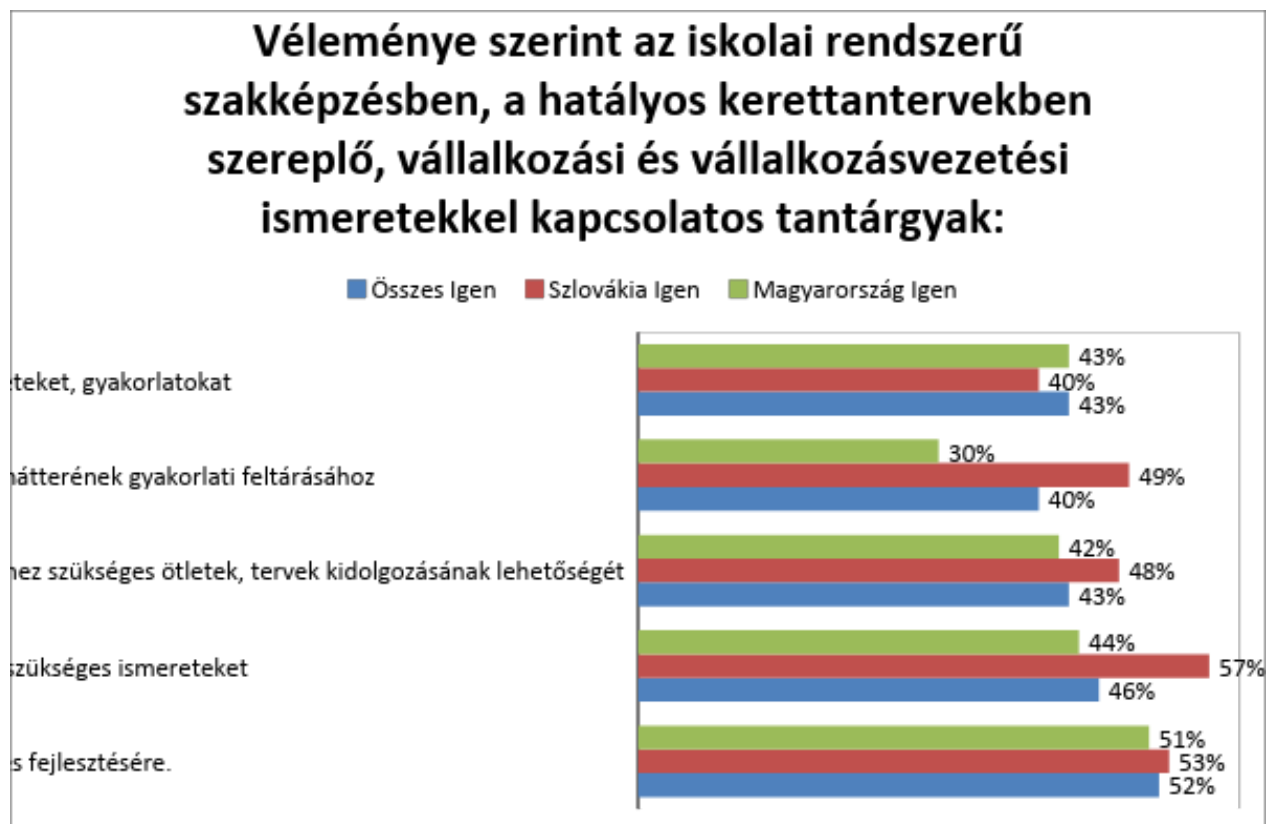
Ezzel szemben, akik megfelelőnek találták a gyakorlat – elmélet arányát a következő pozitívumokat hozták fel (nem rangsor):

- Az intézményben megfelelő munkaerő van,
- Az intézményben megfelelő felépítés van,
- Az intézményben megfelelő oktatási anyag van,
- Az intézményben tudatosan emelet a gyakorlat aránya,
- Megfelelő az intézmény.

Ebből megállapítható az, hogy azok, akik elégedettek voltak inkább saját intézményeikről nyilatkoztak – a kritikát használóak pedig a rendszert kritizálták. Az intézményi dicséret

magas száma (44%) arra enged következtetni, hogy mindkét országban vannak létező és működő jó gyakorlatok a vállalkozási készségek fejlesztése és a gyakorlati oktatás terén.

A tantervet tovább vizsgálva, arra is kíváncsiak voltunk, hogy rendszerszinten mekkora az elégedettség a tanterv és annak implementációjának egyes részleteivel. Erről a következő diagram eredményei mesélnek (lásd: 12. ábra).

12. ábra: A tantervek, tantárgyak egyes részleteivel való elégedettség

Az ábráról leolvasható, hogy Szlovákia esetében általánosabb az elégedettség azokkal a tantárgyakkal kapcsolatban, ahol a vállalkozási, vállalkozásvezetési ismereteket oktatják. Különösen kiemelkedő az ország esetében az ismeretek átadásának elégedettségi aránya, illetve az adminisztratív háttér megismerésének érzésének benyomása, és a gazdasági gondolkodásmód átadásáról megfogalmazott pozitív benyomás. Magyarország mindenhol gyengébb eredményeket ér el, mint Szlovákia – legjobban mégis a vállalkozásindítás adminisztrációs háttérének oktatásával van lemaradásban. Az egyes országok kerettantervi átlagos elégedettségének százalékos mércéje a következő (ezekből összesítve): Szlovákiában 49%, Magyarországon 42%, összességében pedig 45%.

Habár ezek meglehetősen magas számoknak hathatnak, nem szabad elfeledkezni róla, hogy ez még Szlovákia esetében is csak azt jelenti, hogy minden második tanuló kerül csak ki a rendszerből elégedetten és vállalkozásindításhoz felkészülten.

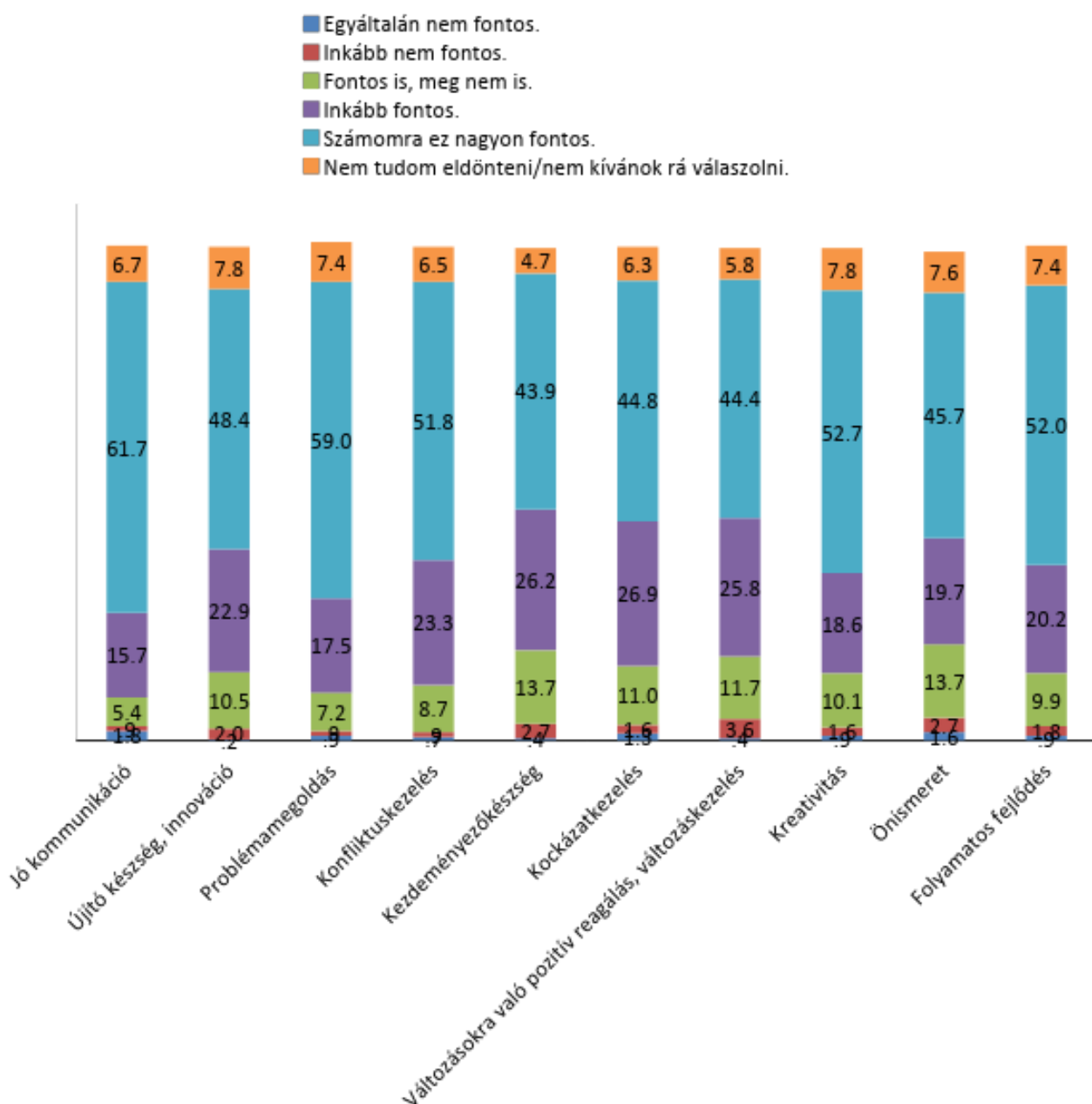
A sikeres vállalkozó kompetenciái

A kérdőív utolsó szekciójában arra voltunk kíváncsiak, hogy mennyire fontosak egyes tulajdonságok, kompetenciák a sikeres vállalkozóvá válásban a kitöltők szerint; illetve, hogy a vállalkozó, mint vezető, mely egyéb viselkedésmintákat, tulajdonságokat birtokolja és mit biztosít egy sikeres vállalkozás számára. Ezeket mutatjuk be alább. (lásd: 13-14. ábra)

Az ábrák alapján a következőket mondhatjuk el:

- A jó vállalkozó legfontosabb tulajdonsága a kitöltők szerint a jó kommunikációs készsége, s habár mindegyik tulajdonság többnyire elengedhetetlennek látszik – a legrosszabb eredményeket mégis a kezdeményezőkéesség érte el (amely a szakirodalomban épphogy az egyik legnagyobb indikátorként jelenik meg.)
- A jó kommunikációs készség mögött a problémamegoldás és a kreativitás áll a második helyen.
- A kitöltők szerint azonban ezek a tulajdonságok többnyire nem szerezhetőek meg az iskolarendszerben: csak a válaszadók 27%-a gondolja úgy, hogy ezek a tulajdonságok a végzésig elérhetőek. (Ország megoszlás: Szlovákia: 21%, Magyarország: 31%.)
- Ezentúl, a második diagramból megállapítható, hogy a kitöltők szerint egy jó vállalkozás működéséhez a munkatársak elköteleződése a legfontosabb, s az idegen nyelv-ismeret a leginkább szükségtelen tulajdonság (a vezető részéről is). Hasonlóan rossz a megítélése a digitális írástudás képességének. Ez a két indikátor azt jelzi, hogy a szakképzésben tanulók (hiszen többnyire ők a kitöltők) még nem tudtak adaptálódni (vagy épp a környezet nem várja el tőlük) a nemzetközi piachoz, és a gyorsuló világhoz. Fontos, hogy habár egy vállalkozás ezek nélkül a készségek nélkül is fenntartható lehet regionálisan – a nemzetközi színtérre való kikerüléshez, egy országnak, ezeket is kell tudnia biztosítania a képzésében.

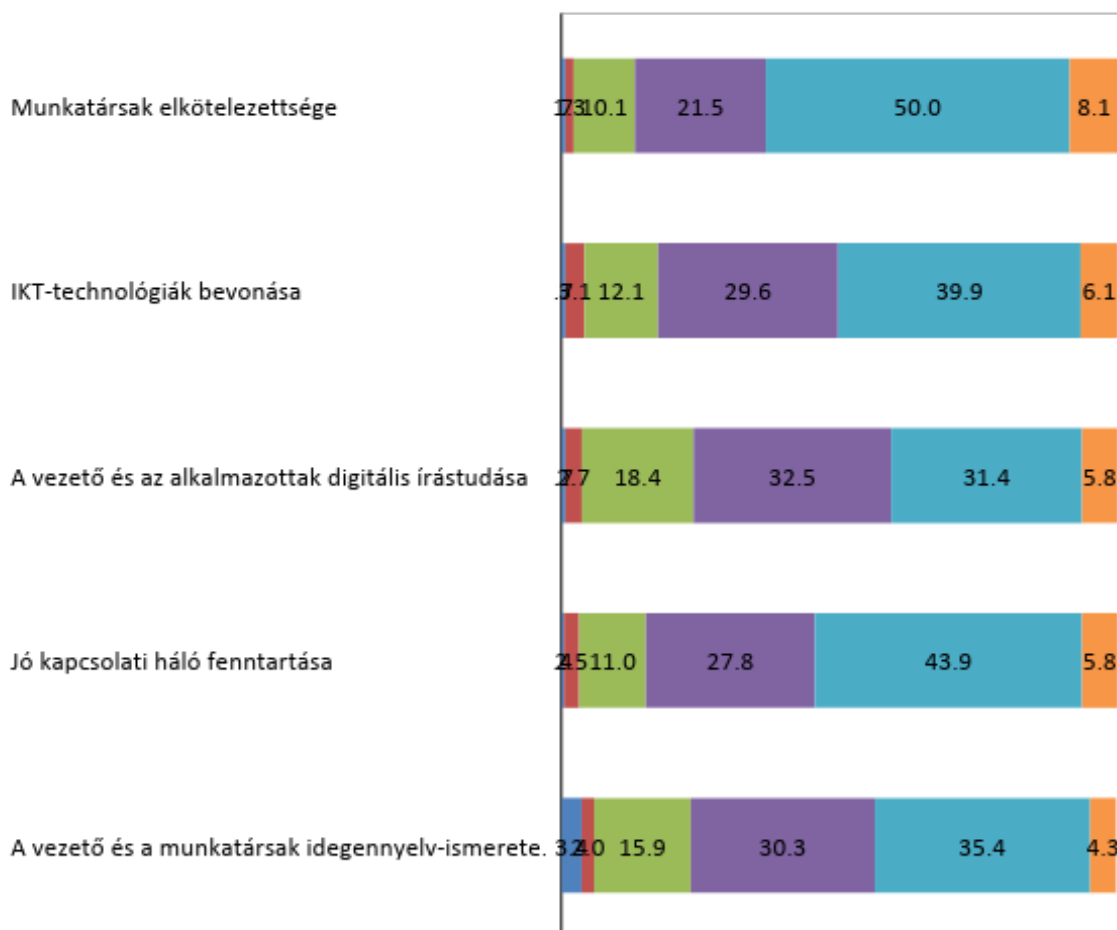
Milyen súllyal ítélik meg az egyes tulajdonságok megjelenését a kitöltők a vállalkozói szerepkörben?

13. ábra: Milyen súllyal ítélik meg az egyes tulajdonságok megjelenését a kitöltők a vállalkozói szerepkörben?

Mi kell az érvényesüléshez, mint jó vállalkozás?

- Egyáltalán nem fontos.
- Inkább nem fontos.
- Fontos is, meg nem is.
- Inkább fontos.
- Számomra ez nagyon fontos.
- Nem tudom eldönteni/nem kívánok rá válaszolni.

14. ábra: Mi kell az érvényesüléshez, mint jó vállalkozás?

Interjúk összefoglalása

Ahogy az feljebb bemutatásra került már előzőleg: az interjúlekérdezések alatt összesen 11 interjút vettünk fel (n=11). Ebből hatot Szlovákiában, ötöt Magyarországon. Az interjúalanyok között összesen 4 oktató található – ebből 3 szlovákiai. A további 7 interjúalany megoszlása a következő: a válaszadók között összesen 5 (fő)igazgató van – ebből, 3 Szlovákiából; illetve 2 kamarai tag, Magyarországról. Mindannyian a határ menti területeken dolgoznak a szakképzésen belül.

Az interjúkódolásoknak a módszertana a következő kódkategóriákkal ment végbe:

- Munkahelyi specifikumok (pl. kamarai, tanári, politikusi eltérő nézőpontok).
- Ország specifikus elemek, valamint áthallások, ellentétek a két rendszer között.
- A jelenlegi szakképzési rendszer gyengeségei, erősségei, reflexió a változásokra.
- A szakképzés és vállalkozás összefüggése.
- A tananyag, a módszer és a gyakorlat összefüggése a szakképzésben a vállalkozóvá válással.

A következő pár oldalon a meghatározott kódkategóriákhoz kínálunk rövid összefoglalókat, illetve betekintést, ország bontásban (de interjúalany bontásban nem).

Magyarország

Munkahelyi specifikumok (pl. kamarai, tanári, politikusi eltérő nézőpontok).

Interjúrészletek (összefoglalva):

- A magyar kamarai rendszert törvény szabályozza. Köztisztviselként működik. Német orientáció miatt a kamarai rendszerben is német mintára a kötelező tagság bevezetése történt meg a rendszerváltás után 1993-tól. Majd szünetet követően 2012-től újra ez a szisztéma működik.
- A kamara állami feladatok átvállalását végzi a szakképzés területén, a duális képzés gyakorlati oktatásának átvállalásával. Folyamatosan dolgoznak a gyakorlati képzési helyek körének bővítésén (szükséges is, mivel évi 50-55 000 diákot kell külső helyszínen elhelyezni).

- Kamara feladata a gyakorlati helyek ellenőrzése. 8-10 000 cég foglalkozik diákokkal duális képzés keretében. Ez a működő vállalkozások néhány százaléka csupán országos viszonylatban, míg Németországban a működő társaságok 50%-a fogad diákokat.

Ország specifikus elemek, valamint áthallások, ellentétek a két rendszer között.

Interjúrészek (összefoglalva):

- 2012 óta folyamatos a jogszabályváltozás a szakképzés területén.
- Lépésről lépésre haladnak. Sokat dolgoznak az iskolák- vállalatok-családok összehozásán, az együttműködés megteremtésén. A rendszer működik már és jelenleg a feltételek korrigálása, javítása, tökéletesítése zajlik.
- Szükség van az iskolák minőségének javítására, az állagjavításra, vonzóbbá kell tenni az iskolák épületét is, hogy a szülők is bizalommal hagyják ott a gyerekeket. Vannak jelenleg nagyon rossz állapotban lévő épületek, amik nem bizalom gerjesztők (erre vannak és lesznek is EU-s pályázati forráslehetőségek). Szemléletformálás is fontos, hogy a családok lássák, hogy egy hasznos, jó szakma előnyösebb, mint a rossz gimnázium. A tartalom folyamatos megújítása is fontos. Az OKJ tárgyak tartalmát a munkaerő piaci igények és a XXI. századi elvárások alapján szükséges folyamatosan modernizálni.
- Jelenleg az NGM-mel szoros együttműködéssel jött létre az ágazati készségtanácsok rendszere. 20 ágazati tanácsról határoztak, ebből már 12 létrejött. Ezekben csak cégek vannak. Cél a teljes ágazat lefedése (pl. legyen a helyi kifőzdéstől a Michelin csillagos étterem séfjéig benne minden vélemény az adott szakmai minimummal kapcsolatban). Az ágazati készségtanácsok közösen határozzák meg a jövőben a tananyagok tartalmát a kamarákkal a NHM-mel közösen.
- Fontos beazonosítani, hogy milyen szakemberre és szaktudásra van szüksége a feladat ellátásához, oktatási súlyozást kell végezni. A cél az, hogy az ágazat egyetértése nélkül ne szülessen a szakképzéssel kapcsolatban jogszabály (ez nem utólagos vétó, hanem az előkészítésben való részvétel).
- A pályaaorientáció a másik fejlesztendő terület, hiszen vonzóvá kell tenni a szakmákat, ágazatokat. Pl. A vegyipar igen fontos szereplő a megyében, az elhelyezkedés

garantált, a fizetés magas. Mégis a fiatalok számára nem vonzó a terület (környezetszennyezés, egészségkárosítás régi sztereotípiái), éppen ezért az ismeretterjesztés fontos az előítéletek ledöntésére.

- Szlovák-magyar kamarák között van együttműködés. Szlovák partnerrel két közös projektet is lebonyolítottak, amik kereskedelem-fejlesztést szolgáltak: sikeres kassai és eperjesi üzletember-találkozókat, közös kiállításokat szerveztek. Az elnök úgy érzi, hogy a két ország együttműködését még jobban ki lehet használni és egy Dél-Lengyelország – Szlovákia – Észak-Magyarország területére kiterjedő fejlesztést végrehajtani.

A jelenlegi szakképzési rendszer gyengeségei, erősségei, reflexió a változásokra.

Interjúrészletek (összefoglalva):

- A hatósági jogosítvány van a kamarának. Van rá példa, hogy visszavonják a gyakorlati hely engedélyt, vagy felszólítják a gyakorlati helyet a hiányosságok javítására. Javítani kell az ellenőrzéseken is, vagy hasznos lenne, ha érkeznének visszajelzések diákoktól, tanároktól, pedagógusoktól. Pl., ha valaki asztalosnak tanul, de egy nyílászáró-műhelyben helyezkedik el, akkor csak részdolgokat fog elsajátítani (ugyan azt alaposabban). Ügyelnie kell a szakképzési szisztémának arra, hogy ilyen esetekre is felkészüljön és pl. egy rotációban biztosítsa a diákoknak a helyszíneket (hogy mindenhol elsajátítson egy-egy részterületet, s így álljon össze a szakma egy egésszé). Eddig erre nem volt kidolgozott gyakorlat, de a kamara érzékeli, hogy tennie kell valamit.
- Kamara a gyakorlatért felel, nem az elméletért, így érdemben nem tud erről nyilatkozni. Az NGM alatt vannak a kamarák és a gyakorlati képzés, míg az EMMI alá tartozik a közoktatás és az iskolai elméleti tudás megszerzése. A két rendszer közötti együttműködés nem tökéletes még, dolgozni kell továbbra is rajta. „Érzékeny terület, meghallják a kritikákat. A fontos gyerekek szempontjainak maximális figyelembevétele. A szakiskoláknak komplex tudást kell adniuk, hogy ne csak szalagmunkára legyenek alkalmasak. Ehhez az elmélet is fontos. Z generáció más, meg kell találni hozzájuk az utat, s a munkához való viszonyukat is rendezni kell.”

- „A számos előny mellett hátrányként jelentkezik a duális rendszerben, hogy a KKV-knál nem úgy készítik fel a fiatalokat, ahogyan az kötelező lenne. A vizsgán kitapinthatók ezek a hiányosságok. Kamarának ebben a kérdésben lenne szerepe: kiket enged a folyamatba, milyen nívót vár el a gyakorlati helyektől, hogyan és mit ellenőriz.” Kamarai jelenlét itt és a pályaorientáció terén is gyenge. A gyakorlati helyeken is pedagógiai szemlélettel kellene a fiatalokhoz hozzáállni. Ez sok KKV-nál hiányzik, ahogyan az empátia is. Érdeke nem fűződik hozzá a mesternek, hogy sokkal többet tegyen. „Tanítani kellene a mestereket arra, hogy a hátrányos helyzetű fiatalokkal, hogyan bánjanak. Egyfajta mentálhigiénés képzésre is szükség lenne.”
- Ahhoz, hogy három év alatt eljussanak a szakmai komplex vizsga nyelvi részéhez, ahhoz „szükséges volna megerősíteni az általános iskolát és az ott zajló nyelvi képzést. Elvesztegetett 4-5-6 évvel állunk szemben. Komoly erőfeszítés a komplex vizsgára felkészítés, hiszen itt már nem működik a felmentés rendszere. Ez még éveken keresztül fog problémát jelenteni. Tankönyv sem áll rendelkezésre az oktatáshoz.” Be kell látni, hogy a nyelvi órák alóli felmentések indokolatlanok és értelmetlenek az általános iskolákban, ha még a szakmunkás bizonyítvány megszerzésének is feltétele a nyelvi szakmai vizsga.

A szakképzés és vállalkozás összefüggése.

Interjúrészek (összefoglalva):

- A szakemberhiány miatt egyre több cég felismeri, hogy érdemes energiát fektetni a diákok képzésébe és így saját munkavállalójukat ki tudják kinevelni.
- „Ez így van, de nem biztos, hogy rosszul van így. Az alapfelvetés maga problémás”. Vállalkozás indításához tőke kell, pár millió nem elegendő, piacismeret kell, szakmai tudás kell. Viszont az már gond, hogy a fiatal vállalkozók aránya nagyon alacsony, ha a 30 év alattiakat nézzük. De 17-19 éves fiatalok még nincsenek készen erre. Nem rossz, ha kimegy kicsit külföldre, szakmai ismeretekhez, más mentalitáshoz, tőkéhez jut, amivel itthon el tud indulni, önálló lábra tud állni. Nagy felelősség a vállalkozás, ugyanakkor anyagilag is vonzó.

- Nem mindenütt tanítanak vállalkozási ismereteket. Van, ahol más tárgyba van építve (gazdaságossági számítások, áruforgalmi ismeretek, stb). „Minden szakmai képzésben hasznos volna a bevezetése”
- A duális rendszer megadja a szakmai tudást a diákoknak, de ez nem jelenti azt, hogy a fiatalok az iskolapadból egyből vállalkozók legyenek. Most is szükséges a „hamuba sült pogácsa”, azaz kellenek a további gyakorlati évek, a tapasztalatszerzés.
- „A szakmai alapokat megkapja, de vállalkozói ismereteket nem. A cégalapítás problémakörével, ha találkozik is, akkor jellemzően megriad. Szükséges volna egy inkubáció nekik. Más szemléletre van szükség a vállalkozóvá váláshoz.”

A tananyag, a módszer és a gyakorlat összefüggése a szakképzésben a vállalkozóvá válással.

Interjúrészek (összefoglalva):

- Jelenleg kb. 3 000 órájuk van a szakképzésben résztvevőknek. Ennek jelenleg 60%-a gyakorlat. (Németországban még magasabb az arány). Egy szakma megszerzésének azért az alapja mindenképp a gyakorlati készségek megszerzése. Ahhoz, hogy a szakma művelésében tudjon helyt állni, ezt a vállalatnál kell, hogy megszerezze. Ezt szükséges kiegészíteni a XXI. századi ismeretek figyelembevételével: digitális kompetenciák, IT ismeretek, nyelvi készségek fejlesztése.
- „Itt is meg kell, azt jegyezzem, hogy a közoktatás állapotán szükséges javítani. Hiszen az általános iskolából rossz felkészültséggel kerülnek a diákok a szakközépbe. Erősíteni kell az alapképzést.”
- „Megfontolandó, hogy a mestereknek is legyen valamilyen továbbképzés 3-5 évente, hiszen a szakmai ismeretek is elavulnak és ahhoz, hogy valaki oktató lehessen szükséges haladni a korrallal.”

Szlovákia

Ország specifikus elemek, valamint áthallások, ellentétek a két rendszer között.

Interjúrészek (összefoglalva):

- Szlovákiában a 2015-ben elfogadott 61. számú törvény foglalkozik a szakképzés reformjával. A törvény elsősorban a duális képzés jelentőségét emeli ki. Foglalkozik a tanulók szakmai felkészítésével és meghatározza a munkáltatók ezzel kapcsolatos feladatait is.
- „Sokan úgy gondolják, hogy a szakmunkáshiány annak is köszönhető, hogy a rendszerváltás után az előtérből a háttérbe kényszerült a középfokú szakképzés, s emiatt kevesebben tanultak ki valamilyen szakmát. Viszont ez az állítás nem állja meg a helyét. A szakképzés mindössze csak átalakuláson ment keresztül: amilyen arányban csökkent az érettségit nem adó szakiskolai képzés, olyan arányban növekedett az érettséggel kombinált szakképzés. Ennek következtében lényegében szinten minden tanévben ugyanannyi szakképzett fiatal lépett ki a munkaerőpiacra. Azok aránya, akik középfokú szakképzettséggel rendelkeznek mindössze 2-4 százalékpontot esett, 32-33 százalékra.”
- „Reformokról csak beszélünk, de ezek nem történtek meg. A szűk (szak)specializáció helyett az iskoláknak nagyon erős alapokat kellene adniuk, ez lenne konform a tudás alapú társadalommal. Véleményem szerint a legjobb szakképzés a jó általános képzés. A mai világban olyan gyorsak a változások, hogy mire a diák elvégzi az adott szakot, arra már vagy nincs, vagy nem olyan formában van szükség. Bármennyire is furán hangzik, kimondhatjuk: a szakiskolák ma munkanélkülieket termelnek ki.

A szakképzés valójában a középiskola elvégzése után kellene, hogy kezdődjön, vagy duális képzés keretén belül, vagy a gyárban. A szakképzésnek át kell kerülnie a felnőttképzés világába, és olyan kompetenciákat és készségeket kellene átadnia, mint a jó kommunikációs készség, a rugalmasság, a jó problémamegoldó készség. A szakközépiskoláink még mindig Szlovákiában és a szlovákiai gyárakban gondolkodnak, nem veszik figyelembe a globalizált világ kihívásait. Az angol nyelv nélkül nem lehet mozogni a globalizált világban.”

- „A szakiskolák annak idején duális képzésben működtek, ha nem is így nevezték őket. Ez azt jelenti, hogy volt 2 vagy 3 nap elméleti képzés az iskolában, majd 2 vagy 3 nap gyakorlati képzés a gyárban vagy az üzemben. A duális képzés azonban ma már zsákutca. Azt hisszük, hogy feltaláltuk a spanyolviaszt, azt próbáljuk bevezetni, aminek az ideje már régen lejárt. A duális képzés legfeljebb az adott gyár szalagjaihoz

termel ki munkásokat. A képzett szakemberekre manapság a gyártás előkészítésénél, a tervezésnél van szükség, hiszen régebben a tőke odament, ahol nyersanyag volt, most pedig odamegy az anyagi tőke, oda fektetnek be, ahol szellemi potenciál van.”

A jelenlegi szakképzési rendszer gyengeségei, erősségei, reflexió a változásokra.

Interjúrészletek (összefoglalva):

- A duális képzésben szerzett szaktudás eredményeként a végzős diákok kevésbé lesznek önállóak és magabiztosak, nem szereznek olyan képességeket valamint jártasságokat, amelyek lehetővé tennék saját vállalkozás beindítását.
- „Fontos szükségletként említeném meg a vállalkozás beindításához szükséges feltételeket. A hatályban levő törvények szerint a vállalkozáshoz sokszor nem elég a szakmai képzettség, hanem több éves szakmai gyakorlattal is kell rendelkeznie a jövőző vállalkozónak. Hiányosságok vannak a szakmai tapasztalatok megszerzésénél, hiszen sok fiatal nem tud a szakmájában elhelyezkedni, így nem tud szert tenni szakmai gyakorlatra. Második leggyakoribb ok pedig a tőke hiánya, ami szintén kell egy vállalkozás elindításához. Segíteni kellene a tanácsadás különböző területein, például jogi, marketing-, hitelfelvételi, adótanácsadás.”
- „Szakképzésünk legerősebb pontjai közé sorolnám a megfelelő képzési kapacitásokat, az elméleti és a gyakorlati képzésben nagy tapasztalatokkal rendelkező tanári háttérrel, a belföldi és külföldi szakmai gyakorlatokat a diákjaink számára.

Gyenge pontok között említeném meg, hogy az oktatási rendszer folyamatos reformjai miatt hiányos tudással érkeznek a tanulók a középiskolába. Sok esetben az alapiskolai tananyagbeli hiányosságokat is pótolni kéne. Nagyon motiválatlanul és annyira hiányos tudással érkeznek a középfokú oktatásba, hogy nehéz eredményeket elérni a szakképzésben, viszont a gazdaságnak pedig elég magasak az igényei a végzősökkel szemben.

Lehetőségként kellene kezelni a tanulói és a tanári mobilitások számának növelését, hogy minél többen szerezzenek tapasztalatokat nemzetközi munkakörnyezetben. Aktívan

bekapcsolódni a tanárok és az iskolavezetés számára elérhető EU programokba. Hosszú távú együttműködés nemzetközi partnerekkel.

Veszélyek közé sorolnám, hogy a szlovákiai oktatásügyi politika háttérbe szorítja a közgazdász szakképzés jelentőségét.”

- „Úgy gondolom, hogy a változás, változtatás mindig szükséges. Egyrészt, hogy haladjunk a korral, másrészt, hogy a lehető legtöbb érdeklődő igényeit ki tudjuk elégíteni. Szerintem a rendszerváltással együtt a szakképzés is megreformálódott – megszűnt a korábbi rendszer, melynek következtében a diákok főként magánvállalkozóként fognak bele a szakmába és sajátítják el azt. Véleményem szerint a szakemberhiánynak oka főként az, hogy a kétkezi munkát nem szívesen választják a fiatalok, a legtöbb szülő még mindig úgy gondolja, hogy a gyermekének mindenképp diplomát kell szereznie, hiszen csak így fog tudni érvényesülni.

Az adott iskolának stabil alapokat és minőségi oktatást kéne nyújtania, hiszen csak a jó alapokra lehet később építeni. Így van ez a szakiskoláknál is. A szakképzésnek a céljával főként azt kéne kitűzni, hogy a diákok olyan gyakorlati tudással gazdagodjanak, amit, sajnos, a könyv alapú tanítás nem tud biztosítani.”

A tananyag, a módszer és a gyakorlat összefüggése a szakképzésben a vállalkozóvá válással.

Interjúrészletek (összefoglalva):

- „Véleményem szerint aránytalanul sok az elméleti órák száma a gyakorlati órákhoz képest. Azon a véleményen vagyok, hogy mindenképp növelni kéne a gyakorlati tanórák számát. Szinte biztos, hogy több gyakorlattal bátrabban, magabiztosabban tudnának érvényesülni a fiatalok.”
- „Sokszor felröppent az a hír, hogy az új tankönyvek kellenének, új szemlélet, új gondolkodásmód alapján. Mindez idáig sajnos nem történt meg. A mi iskolánk tanárai éppen ezért igyekeznek valami plusszt is hozzátenni a száraz tananyaghoz – saját véleményt, tapasztalatokat, gyakorlati példákat, érdekességeket, aktualításokat, hogy ezzel is segítsük és tereljük a helyes irány felé. Iskolánkon azt a módszert alkalmazzuk, hogy egy bizonyos tananyag letanítása után gyakorlati elemekkel

színesítjük és tesszük érdekesebbé a tanulni valót diákjaink számára. Ha százalékban kéne ezt kifejezni, azt mondanám, hogy 60% elmélet, 40% pedig gyakorlat.”

- „Bárki, akivel már régebben beszélgettem erről, ugyanazon a véleményen van. Kevés az elméleti tanórák száma. Nagyon. Mindenképpen növelni kéne a gyakorlati órák számát, de természetesen nem az elméleti órák kárára. Az, akinek gyakorlata van, mindig is könnyebben el tudott helyezkedni a munkaerőpiacon.”
- „Köztudott, hogy a kerettanterveket, legtöbbször olyanok állítják össze, akiknek vagy soha semmi közük nem volt a tanításhoz, vagy csak minimálisan értekeztek vele. Változás kell, persze, már évek óta kéne. Több gyakorlati példa az elméleti tudásanyag elsajátítása után. Sokszor a diákok csak magolnak, és nem is értik, mit magolnak be, nem tudják elképzelni, hogy mihez is kell nekik... Azt szorgalmazom, hogy az elméleti dolgokat mindig gyakorlati részekkel kell kiegészíteni, melyek érdekesek, könnyen felfoghatók és nem utolsó sorban nagyon is aktuálisak... Szerintem még (nálunk) is többségben van az elméleti órák száma a gyakorlati órákéval szemben. Jócskán.”
- „Általában hagyományos módszereket alkalmazzuk, viszont kihasználjuk az osztálymunka lehetőségeit is. Közösén tervezünk meg egy projektet, közösén gondolkodunk, közösén javítunk.”

Összegzés és kitekintés

A tanulmányban megpróbáltuk felmérni Magyarországon és Szlovákiában a szakképzés és a vállalkozói kompetenciák helyzetét. Kérdőíves és interjú felmérésünk tapasztalatai túlmutattak mindazon, amire elsőként számítottunk. A legfontosabb eredményeinket itt röviden összefoglaljuk:

- Tanulmányunk egyik nagy tapasztalata, hogy a „vállalkozó korban” lévő fiatalok bizonytalanok a kezdetek kapcsán, s a vállalkozókkal, mint emberekkel nem feltétlen vannak pozitív előítéleteik. Az önfoglalkoztató forma népszerűsítése érdekében ezeket az előítéleteket mindenképp kezelni kell.
- Szintúgy számottevő az az eredmény, melyben kiderült, hogy az egyes országok rendszerei miben különböznek a témában: míg a szlovákok általában elégedettebbek a képzésükkel, addig minőségi eltérést többnyire csak az ismeretanyagban és a gyakorlat kapcsán tudnak felmutatni – azonban a végzettséget adó képzésben (érettségi) a magyarok járnak elől.
- Ennek ellenére mindkét rendszerben általános probléma az, hogy sem a rendszer tagjai, sem a résztvevői nem rendelkeznek naprakész, kialakult képpel a vállalkozások feladata, lehetőségei, szerepe és a vállalkozáshoz szükséges képességek kapcsán. A kutatásban az jött ki, hogy az olyan fontos soft-skillek, mint kezdeményezőkészség, vagy gyakorlati skillek, mint idegen nyelv-tudás nem élnek a köztudatban a sikeres vállalkozásvezetéshez szükséges készségek között. Ezzel mindenképpen dolgozni kell.
- Habár láthatóan mindkét ország próbál módszertanilag megújulni, fontos lenne, hogy a módszertani megújulást valós innováció fedje le. Mindkét országban nyitottak az innovációra és az egyéni tanulási útvonalak támogatására is; az interjúkból azonban mégis az a kiolvasható, hogy a fejlesztési irányvonalak összeérnek, s kör-körösen ismétlik önmagukat már több tíz éve.
- Kiemelkedően fontos lenne, hogy mindkét ország kövesse a szakirodalmak között meghatározott öt ajánlást, ugyanis az öt ajánlás minden egyes pontjához kapcsolódóan tárt fel a kutatás hiányosságokat.

Összefoglalásként: meglátásunk szerint – habár a kutatásokban megtörtént egyes hiányzó kompetenciaelemek rövid megnevezése és összefoglalása – bárkinek, akinek ebben a két országban vállalkozásfejlesztési céljai vannak először a vállalkozás fogalmával kell dolgoznia, azért, hogy a vállalkozáshoz kapcsolódó attitűdök pozitív irányba mozduljanak el. Amennyiben ez megtörtént utána jöhet a soft-skillek fejlesztése és a gyakorlati módszertanok innovatív átgondolása – az ismeretanyag átadására mindkét országban számos jó gyakorlat létezik már.

Kutatásunkat és annak eredményeit szeretettel ajánljuk mindenkinek, aki belevág ebbe a remek kihívásba! Az eredményeinket magunk is beépítjük képzési programunkba.

Mellékletek

Felhasznált kutatási anyagok

1. számú melléklet: a felhasznált kérdőív

A kérdőívet nyers (nem képi) formátumban, de az eredeti tartalommal megegyező módon közöljük.

ProVocEnt projekt kérdőív

Kedves Kitöltő!

Kérjük, figyelmesen olvassa el a kérdőív kitöltése előtt a tájékoztatót.

A kérdőívet a „ProVocEnt” projekt keretében tölti ki, mely a 2017-es Szlovák-magyar együttműködési pályázaton (HU-SK) belül valósul meg. A pályázat a szakképzésben résztvevők vállalkozói készségének fejlesztésével foglalkozik. Ehhez a témához kapcsolódóan vagyunk kíváncsiak a véleményére.

A kérdőív kitöltése minden esetben önkéntes és anonim. Kérjük, amennyiben Ön még 18 év alatti a kérdőívet nagykorú beleegyezésével töltsse ki.

A kérdőív kitöltése körülbelül 15 percet vesz igénybe.

Köszönjük!

A pályázat megvalósítói

Személyes adatok

A következő pár kérdésben az Ön személyes adataira leszünk kíváncsiak, melyre azért van szükség, hogy a kutatás mintáját összeállíthassuk. A kitöltők sokszínűsége miatt előfordulhat az, hogy lesznek olyan kérdések, melyek Önt nem érintik, ez e kérdőív esetében normális. Az adatokat minden esetben bizalmasan kezeljük.

1. Neme:

- Férfi
- Nő
- Nem kívánok válaszolni.

2. Melyik korosztályba tartozik Ön?

Megjegyzés, magyarázó kérdésként: Kérem, ne felejtse el, hogy 18 év alatt csak nagykorú beleegyezése mellett töltheti ki a kérdőívet!

- 14-16 év
- 17-19 év
- 20-22 év
- 23-25 év
- 25-29 év
- 30-39 év
- 40-49 év
- 50-59 év
- 60-69 év
- 70 fölött

3. Hol él Ön jelenleg?

- Falu, község.
- Kisebb város.
- Megyei jogú város.
- Főváros.

4. Melyik országban él Ön jelenleg?

- Szlovákia.
- Magyarország.

5. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?

Megjegyzés: Amennyiben jelenleg is tanul, kérjük azt a képzést jelölje be legmagasabb iskolai végzettségnek, amelyben most is részt vesz!

- Kevesebb, mint 8 általános
- 8 általános
- Középiskola, érettségi nélkül
- Érettségi
- Alapképzéses/főiskolai diploma
- Mesterképzéses/egyetemi diploma
- Felsőfok, fokozattal

6. Szakközépiskolát, vagy szakiskolát végzett/végez jelenleg?

- Igen.
- Nem.

7. Tanul-e jelenleg?

- Igen.
- Nem.

8. Amennyiben jelenleg is tanul, kérjük, válasszon az alábbiak közül: (nem kötelezően kitöltendő kérdés!)

Megjegyzés: Mondat kezdés: Jelenleg...

- gimnáziumban tanulok,
- szakközépiskolában tanulok,
- szakiskolában tanulok,
- szakgimnáziumban tanulok,
- felsőoktatásban tanulok.

9. Kérjük, jelölje be jelenlegi munkavállalói státuszát:

- Állást keresek.
- Alkalmazottként dolgozom.
- Vállalkozóként dolgozom.
- Gyakornokként dolgozom.
- Diákmunkásként dolgozom.
- Egyéb:

10. Sikerült-e a tanult szakmájában elhelyezkednie?

- Igen.
- Nem.
- Az én esetemben ez a kérdés nem értelmezhető.

11. Kérjük, válassza ki, hogy a kérdőívet a továbbiakban milyen szerepkörben folytatja:

- Szakképzésben tanuló vagyok.
- Szakképzésben/szakképzéssel dolgozó vagyok (pl. tanár, oktató, kutató, kamarai tag, stb.)
- Kívülálló vagyok.

Attitűd a vállalkozói léttel kapcsolatban

A következő pár kérdésben az Ön véleményére leszünk kíváncsiak a vállalkozói léttel kapcsolatban. Ez teszi ki a kutatás legfontosabb részét. Az adatokat minden esetben bizalmasan kezeljük.

1. Ha szabad döntési lehetőségem lenne, megélhetésemet:

- Alkalmazottként keresném egy cégnél, vagy a közszférában.
- Vezető beosztásúként keresném egy cégnél, vagy a közszférában.

- Vállalkozóként keresném a saját szakmámban.
 - Vállalkozóként keresném, bármilyen egyéb szakmában.
2. Indított, vagy indítana-e Ön el valaha vállalkozást?
- Igen.
 - Nem.
 - Talán
3. Ha indított el vállalkozást, jelenleg is dolgozik ebben a vállalkozásban? (nem kötelező kérdés).
- Igen.
 - Nem.
4. Ha valaha vállalkozást indítana, vagy indított, milyen okból tenné/tette? Kérjük, írja le 1-2 mondatban. (hosszú kifejtős kérdés).
5. Kérjük, röviden fejezze be az alábbi mondatot: A vállalkozókról azt gondolom, hogy... (rövid válasz lehetőség).
6. Kérjük, röviden fejezze be az alábbi mondatot és indokolja is: Egy vállalkozás indításáról azt gondolom, hogy... (hosszú válasz lehetőség).
7. Ha valaha vállalkozást indítana, vagy indított, az alábbi állítások mennyire játszottak ebben a döntésében szerepet? Kérjük jelölje be őket az 1-től 6-ig terjedő skálán, ahol az egy azt jelenti: Semennyire; a 6 pedig azt: Teljes mértékben.
- Nem akarok alkalmazottként dolgozni, inkább a magam ura akarok lenni.
 - Kreatívabbnak érzem magam annál, mint hogy egy céget „szolgáljak”.
 - Úgy gondolom, hogy vállalkozóként több pénzt tudok keresni, mint alkalmazottként.
 - Inkább én alkalmazok másokat, mint hogy engem alkalmazzanak.

- Látom a környezetemben, hogy van olyan szolgáltatás/termék, amire igény van, és ha sikerül kielégítenem ezt az igényt, akkor sikeres vállalkozó lehetek.
- Nem nagyon van elhelyezkedési lehetőség az én szakterületemen, ezért, inkább önfoglalkoztató/vállalkozó szeretnék lenni.

Google forms táblázat megnevezési területek (6 fokú Likert skála):

1- Semennyire nem játszik szerepet

2- Inkább nem játszik szerepet.

3- Szerepet is játszik, meg nem is.

4- Valamennyire szerepet játszik.

5- Inkább szerepet játszik.

6- Teljes mértékben szerepet játszik.

7- Nem tudom eldönteni/nem kívánok rá válaszolni.

8. Kérjük, fejezze be a mondatot! Azt gondolom, hogy az, hogy hatékony vállalkozó legyek, az elsősorban azon múlik, hogy...

- jó ismeretekkel rendelkezem, pl. hogyan kell adózni, könyvelni, vagy hivatalos ügyeket intézni stb.
- jó készségekkel rendelkezem, pl. kreatív vagyok-e, van-e bennem kezdeményező készség, jól tudom-e kezelni a kockázatokat stb.

Vállalkozói ismeretek tanulásával, valamint a vállalkozói környezettel kapcsolatos vélemény

A következő pár kérdésben az Ön véleményére leszünk kíváncsiak a vállalkozói ismeretek tanulásával, valamint a vállalkozói környezettel kapcsolatban. Ez a kutatás legutolsó része. Az adatokat minden esetben bizalmasan kezeljük.

1. Kérjük, válassza ki a mondat befejezését!

Ha lehetőségem lenne vállalkozással kapcsolatos ismereteket tanulni, legszívesebben a következőképpen tanulnám:

- Egy jó tanárral (óraszámától függetlenül), aki elmondja, mit kell tudnom, hogy hatékony vállalkozó legyek.
- Egy jó tananyaggal, ami alapján én (akár önállóan is) meg tudom tanulni, amit tudnom kell.
- Egy jó tréninganyaggal, tréningen, amely segít fejleszteni a vállalkozói készségeimet.
- Egy jó mentorral, aki támogatja az önálló tanulási folyamatomat, és személyre szabja, amit tudnom kell.

2. Kérjük, fejtse ki a véleményét! Ha rendelkezésre állna egy mobil eszközön (mobiltelefonon, tableten vagy laptopon) tanulható tananyag, akkor

- Szívesen használnám.
- Nem szívesen használok ilyen eszközöket.
- Kipróbálnám, és utána dönteném el, hogy szívesen használnom-e.

3. Kérjük, fejezze be az alábbi mondatot úgy, hogy egyetértését 1-től 5-ig kifejezi az alábbi táblázatban! Az 1-es azt jelenti, hogy az adott tulajdonság az Ön számára egyáltalán nem fontos, az 5-ös azt, hogy az adott tulajdonság az Ön számára nagyon fontos.

Ha rendelkezésemre állna egy ilyen tananyag, nekem fontos lenne, hogy legyenek benne:

- Színes fotók, rajzok illusztrációként minden tudnivalóhoz.
- Példák, amikből megtanulhatom, hogyan lehetek sikeres vállalkozó.
- Példák, hogy hogyan nem érdemes csinálni, mert sikertelenséghez vezet.
- Ötletek, hogy hogyan kell jó marketing-fogásokkal élni, vagy felépíteni egy egyszerű reklámkampányt.
- Útmutatások arra vonatkozóan, hogy hogyan juthatok hitelhez.
- Kérdések, amelyeken keresztül ellenőrizhetem, megtanultam-e, amit kell.
- Feladatok, amelyeket önállóan kell megoldanom és biztosítja az ellenőrzést.
- Interjúk sikeres vállalkozókkal, hogy miben látják a siker zálogát.

Google formos táblázat megnevezési területek (5 fokú Likert skála):

- 1- Egyáltalán nem fontos.*
- 2- Inkább nem fontos.*
- 3- Fontos is, meg nem is.*
- 4- Inkább fontos.*
- 5- Számomra ez nagyon fontos.*
- 6- Nem tudom eldönteni/nem kívánok rá válaszolni.*

4. Kérjük, pontozza az alábbi tulajdonságokat 1-től 10-ig, annak fényében, hogy Ön szerint mennyire fontosak ahhoz, hogy valaki hatékony vállalkozó legyen.

- jó kommunikáció
- újító készség, innováció
- problémamegoldás
- konfliktuskezelés
- kezdeményezőkézség
- kockázatkezelés
- változáskezelés, pozitív reagálás a változásokra
- kreativitás
- önismeret
- a folyamatos fejlődés, tanulás

5. Kérjük, fejezze ki véleményét! Azt gondolom, hogy a jelenlegi iskolai rendszer támogatja a fent felsorolt tulajdonságok kialakulását.

- Igen.
- Nem.

6. Kérjük, fejezze be az alábbi mondatot úgy, hogy egyetértését 1-től 5-ig kifejezi az alábbi táblázatban! Az 1-es azt jelenti, hogy az adott tulajdonság az Ön számára

egyáltalán nem fontos, az 5-ös azt, hogy az adott tulajdonság az Ön számára nagyon fontos.

Szerintem egy jó vállalkozást erősebbé tehetnek a következők:

- A vezető és a munkatársak idegennyelv-ismerete.
- Jó kapcsolati háló és együttműködés (pl. más vállalkozásokkal, szakmai kamarával stb.).
- A vezető és munkatársak digitális írástudása.
- A vállalkozás ellátottsága információs és kommunikációs technológiával és ezek hatékony alkalmazása.
- A munkatársak elkötelezettsége.

Google formos táblázat megnevezési területek (5 fokú Likert skála):

- 1- *Egyáltalán nem fontos.*
- 2- *Inkább nem fontos.*
- 3- *Fontos is, meg nem is.*
- 4- *Inkább fontos.*
- 5- *Számomra ez nagyon fontos.*
- 6- *Nem tudom eldönteni/nem kívánok rá válaszolni.*

7. Mit gondol, mi szükséges még egy jó vállalkozás megteremtéséhez? (rövid válaszlehetőség).

8. Elégedett-e a gyakorlat-tanítás arányával a szakképzésben?

- Igen.
- Nem.

9. Kérjük, indokolja! (rövid válasz)

10. Véleménye szerint az iskolai rendszerű szakképzésben és felnőttoktatásban, a hatályos kerettantervekben szereplő, vállalkezási és vállalkozásvezetési ismeretekkel, gyakorlattal kapcsolatos tantárgyak (igen-nem válaszok):

- alkalmasak-e a gazdasági gondolkodásmód kialakítására és fejlesztésére,
- közvetítik-e a piacgazdaság működésének megértéséhez szükséges ismereteket,
- biztosítják-e a saját vállalkozás indításához, működtetéséhez szükséges ötletek, tervek kidolgozásának lehetőségét,
- lehetőséget adnak-e a vállalkozásindítás adminisztrációs hátterének gyakorlati feltárásához (pl. helyzetgyakorlaton keresztül virtuális vállalkozásindítás),
- tartalmaznak-e forrásfeltáráshoz vonatkozó aktuális ismereteket, gyakorlatokat (pl. aktuális hitelkonstrukciók, hazai és/vagy nemzetközi pályázatok stb.)

11. Mit gondol, a jelenlegi politikai-szakpolitikai rendszer támogatja a vállalkozások indítását?

- Igen.
- Nem.

12. Mit gondol, a jelenlegi gazdasági helyzet támogatja a vállalkozások indítását?

- Igen.
- Nem.

13. Amennyiben Ön munkakörén belül szakképzéssel foglalkozik, ezt lakhatási helyén teszi?

- Igen.
- Nem.

14. Ha ezt nem lakhatási helyén belül teszi, akkor hol: (nyitott kérdés, nem kötelező válaszolni).

Válaszait rögzítettük! Nagyon szépen köszönjük, hogy válaszadásával hozzájárult innovációnk sikeres létrejöttéhez!

Partnerséget építünk

A projektről az alábbi honlap felületen érdeklődhetsz a továbbiakban: [link](#).

info@skhu.eu
www.skhu.eu

Európai Regionális Fejlesztési Alap

2. számú melléklet: nyílt interjú vázlatok (igazgatói, oktatói)

Intézményvezetői kérdések (Főigazgató, Igazgató)

BEVEZETŐ:

- Kérjük, beszéljen az intézményéről! (SK: iskola, HU: centrum+tagintézmény).
- Milyen profilú az intézmény? (oktatott ágazatok, szakirányok).

ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEK:

- Az elmúlt időszakban jelentős változások zajlottak a szakképzés területén. Ön szerint milyen irányt vett a szakképzés a reformok eredményeképpen?
- A gyakorlat szerepe és súlya is megváltozott az utóbbi időben. Ön szerint a változások elősegíthetik-e azt, hogy a fiatal szakemberek magabiztosabban, több és jobb szakmai tudás birtokában léphetnek ki a munkaerő-piacra vagy indíthatnak vállalkozást?
 - o Ha igen, miért?
 - o Ha nem, miért nem?

INTERJÚKÉRDÉSEK A TANANYAGHOZ VAGY SZAKMAPOLITIKAI JAVASLATHOZ

- A projekt által feltételezett alaphelyzet az, hogy a szakképesítés megszerzése után jóval kevesebb fiatal szakember indít saját vállalkozást, mint ahány indíthatna a tudásából, képességeiből és készségeiből kifolyólag. Ön szerint ez így van-e, és ha igen, mi lehet ennek az oka?
- Tud-e az Ön által vezetett intézmény segítséget igénybe venni a vállalkozóvá válás képzési/pénzügyi támogatásáról vagy egyéb kérdéseiről való aktuális tájékoztatás kapcsán? Ha igen, kérjük, nevezze meg az együttműködő szervezeteket és ismertesse röviden, miből áll az együttműködés.

- Van-e arra kialakult gyakorlat, hogy a fiatalok vállalkozói tanácsadáson vehetnek részt?
- Az idegennyelv-oktatás a szakképzésben is nagyon fontos.
 - Van-e lehetőség a szakmai nyelv megfelelő színvonalú oktatására?
 - o Ha igen, elégedettek lehetünk-e az elérhető nyelvtudás kimeneti szintjével?
 - o Ha lenne még javítani való, melyek azok a tényezők, amelyek terén előrelépésre lenne szükség?
 - Van-e lehetősége a tanulóknak a vállalkozási ismeretekkel kapcsolatos szakmai nyelv elsajátítására?
 - o Ha igen, milyen kimeneti szintre juthatnak el a tanulók?
 - o Ha nem, pedagógusként fontosnak tartaná-e ennek bevezetését és milyen megoldást javasolna?
- Ha egy gyors SWOT-elemzést kellene készítenie, hogy nézne az ki?
- A szakképesítéssel rendelkező fiatalok körében indított és működtetett vállalkozások számát, életképességét, a fiatalok vállalkozásindítási potenciálját hova helyezné el a SWOT-elemzésben? Akár több pontot is megjelölhet. Kérjük, indokolja röviden a választ!

KÜLÖN KÉRDÉS AZ IGAZGATÓ KOLLÉGÁK SZÁMÁRA

- A szakképző intézmények végeznek pályakövetést. Van-e olyan nyomon követési adat, mely szerint a végzett tanulók milyen arányban jelennek meg a munkaerő-piacon alkalmazottként vagy vállalkozóként?

- Amennyiben nem rendelkeznek ilyen adatokkal, becslése szerint mi lenne a vállalkozásindítási arány az Önök régiójában és mely ágazatok vagy szakirányok a preferáltak?

Oktatói kérdések

BEVEZETŐ:

- Kérjük, beszéljen az intézményéről! (SK: iskola, HU: tagintézmény).
- Milyen profilú az intézmény? (oktatott ágazatok, szakirányok).

ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEK:

- Az elmúlt időszakban jelentős változások zajlottak a szakképzés területén. Ön szerint milyen irányt vett a szakképzés a reformok eredményeképpen?
- A gyakorlat szerepe és súlya is megváltozott az utóbbi időben. Ön szerint a változások elősegíthetik-e azt, hogy a fiatal szakemberek magabiztosabban, több és jobb szakmai tudás birtokában léphetnek ki a munkaerő-piacra vagy indíthatnak vállalkozást?
 - Ha igen, miért?
 - Ha nem, miért nem?

INTERJÚKÉRDÉSEK A TANANYAGHOZ VAGY SZAKMAPOLITIKAI JAVASLATHOZ

Iskolai rendszerű szakképzés, felnőttoktatás

- A projekt által feltételezett alaphelyzet az, hogy a szakképesítés megszerzése után jóval kevesebb fiatal szakember indít saját vállalkozást, mint ahány indíthatna a tudásából, képességeiből és készségeiből kifolyólag. Ön szerint ez így van-e, és ha igen mi lehet ennek az oka?

A következő kérdéseknél kérjük, röviden indokolja a választ!

- Véleménye szerint a hatályos kerettantervekben szereplő, vállalkozási és vállalkozásvezetési ismeretekkel, gyakorlattal kapcsolatos **tantárgyak**
 - o mennyire alkalmasak a gazdasági gondolkodásmód kialakítására és fejlesztésére?
 - o hogyan közvetítik a piacgazdaság működésének megértéséhez szükséges ismereteket? Hogyan oszlik meg az elmélet-gyakorlat aránya?
 - o a gyakorlat során milyen mélységig biztosítják a saját vállalkozás indításához, működtetéséhez szükséges ötletek, tervek kidolgozásának lehetőségét?
 - o mennyire aktualizáltak? Az oktatóknak sikerül-e frissíteni a tartalmat? (Pl. frissíteni a forrásfeltárással kapcsolatos aktuális ismereteket, gyakorlatokat, beépíteni az aktuális hitelkonstrukciókról, hazai és/vagy nemzetközi pályázatokról szóló információt stb.)
- A tantárgy oktatása során általában milyen módszerek alkalmazását teszi lehetővé az osztálylétszám, a tanulók hozzáállása vagy a rendelkezésre álló tananyag?
- Véleménye szerint a duális szakképzés bevezetése, a szakmai gyakorlat kihelyezése vállalkozásokhoz
 - o segíti-e és ha igen, akkor milyen mértékben a fiatalok vállalkozói szemléletének kialakulását? Ha nem, miért nem?
 - o kedvet ébreszt-e a fiatalokban a vállalkozói léthez? Ha igen, miért, ha nem, miért nem?
 - o közvetett módon a szakmai gyakorlat során kapnak-e a fiatalok vállalkozói ismereteket is (pl. látott gyakorlati példákon keresztül)? Kérjük, indokolja a választ röviden!

Felnőttképzés

amennyiben az oktató kolléga tanít a felnőttképzésben; amennyiben nem, a kérdések kihagyhatók

- Véleménye szerint a hatályos vállalkozási és vállalkozásvezetési ismeretekkel, gyakorlattal kapcsolatos **szakmai követelménymodulok**
 - o mennyire alkalmasak a gazdasági gondolkodásmód kialakítására és fejlesztésére?
 - o hogyan közvetítik a piacgazdaság működésének megértéséhez szükséges ismereteket? Hogyan oszlik meg az elmélet-gyakorlat aránya?
 - o a gyakorlat során milyen mélységig biztosítják a saját vállalkozás indításához, működtetéséhez szükséges ötletek, tervek kidolgozásának lehetőségét?
 - o mennyire aktualizáltak? Az oktatóknak sikerül-e frissíteni a tartalmat? (Pl. frissíteni a forrásfeltárással kapcsolatos aktuális ismereteket, gyakorlatokat, beépíteni az aktuális hitelkonstrukciókról, hazai és/vagy nemzetközi pályázatokról szóló információt stb.)
- A követelménymodul oktatása során általában milyen módszertant alkalmaz?
- Véleménye szerint az, hogy a felnőttképzés során a szakmai gyakorlati oktatás (az összes óraszám mintegy 40-70%-a) vállalkozásoknál zajlik
 - o segíti-e és ha igen, akkor milyen mértékben a felnőttek vállalkozói szemléletének kialakulását?
 - o pozitív példát adhat-e a vállalkozói létről? Kérjük, indokolja a választ röviden!
 - o negatív példát adhat-e a vállalkozói létről? Kérjük, indokolja a választ röviden!
 - o közvetett módon a szakmai gyakorlat során kapnak-e a képzésben résztvevők vállalkozói ismereteket is (pl. látott gyakorlati példákon keresztül)? Kérjük, indokolja a választ röviden!

Szakképzésről általában

- Ön szerint minden szakmai képzésben biztosított-e a lehetőség, hogy vállalkozói ismeretekhez jussanak a tanulók, vagy a felnőttképzésben résztvevők?

Amennyiben nem, melyek azok a szakmák, amelyek megkívnák a vállalkozói ismeretek oktatását?

Melyek azok a szakmák, amelyek a munkaerő-piaci igények alapján még inkább megkívánnák a vállalkozói ismeretek oktatását?

- Az ágazati készségtanácsok feladata, hogy képviseljék az egyes gazdasági ágazatok gazdálkodó szervezeteinek a szakképzés és felnőttképzés tartalmi szerkezetének folyamatos fejlesztését és korszerűsítését, a munkaerő-piaci igények és a képzési kínálat összehangolását szolgáló szakmai javaslatait.

Véleménye szerint az ágazati készségtanácsok működése pozitívan befolyásolhatja-e az egyes ágazatokban a gyakorlati ismeretszerzést, illetve a vállalkozói és vállalkozásvezetési ismeretek oktatását?

Ha igen, milyen módon jelentkezhet ez a pozitív hatás?

- Véleménye szerint a vállalkozói és vállalkozásvezetési ismeretek oktatása során mi jelentené a legnagyobb segítséget egy szaktanár számára?

Az oktató kolléga saját véleményén túl kérdezzünk rá az alábbiakra, hogy ezek mennyire lehetnek hasznosak:

- egy érdekesen összeállított tananyag
- egy gyakorlatorientált tananyag
- egy hatékony feladatbank
- egy virtuális vállalkozásalapítás gyakorlat
- készségfejlesztő tréningekkel kombinált ismeretszerzés
- egyéb:

KÉRJÜK, OLVASSA EL A PROJEKTISMERTETŐT!

VAN-E KEDVE MENTORI SZEREPET VÁLLALNI A PROJEKTÜNK ÁLTAL KIFEJLESZTETT TANANYAG KÍSÉRLETI OKTATÁSÁBAN, AMELYET MOBIL ESZKÖZÖKRE FEJLESZTETTÜNK KI, ÉS AZ E-LEARNING ELEMÉKET KONZULTÁCIÓVAL KOMBINÁLTUK?

Partnerséget építünk

info@skhu.eu
www.skhu.eu

Európai Regionális Fejlesztési Alap

Ábra- és táblázatjegyzék

1. táblázat: A vállalkozói kompetencia ismeret- készség - attitűd lebontása Halász (2006) alapján
-

1. ábra: A teljes minta legmagasabb iskolai végzettsége
2. ábra: A jelenlegi tanulók intézményi megoszlása a teljes mintában
3. ábra: A jelenleg is dolgozók elhelyezkedési aránya a teljes mintában
4. ábra: A tanult szakmák aránya a teljes mintában
5. ábra: A kitöltők megoszlása a nem és az ország szempontjából
6. ábra: Szakiskolai tanulmányok megoszlása magyar-szlovák viszonylatban a kitöltők között
7. ábra: Vállalkozói kedv a két országban
8. ábra: Vállalkozási kedv az egyes országokban, második faktor
9. ábra: A jelenleg is vállalkozásban dolgozók aránya
10. ábra: Mi játszik közre a vállalkozóvá válásban?
11. ábra: Mi kell a sikeres vállalkozóvá váláshoz a tananyagban?
12. ábra: A tantervek, tantárgyak egyes részleteivel való elégedettség
13. ábra: Milyen súllyal ítélik meg az egyes tulajdonságok megjelenését a kitöltők a vállalkozói szerepkörben?
14. ábra: Mi kell az érvényesüléshez, mint jó vállalkozás?

Felhasznált irodalom

- Cedefop-ReferNet (2016): Key Competences In Vocational Education And Training, Slovakia, link:
https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2016/ReferNet_SK_KC.pdf
- Eurostat: Benchmarks. n.é. Elérhető:
<http://ec.europa.eu/eurostat/web/education-and-training/eu-benchmarks>
- Európai Bizottság (n.é.): Kulcskompetenciák, link:
http://ec.europa.eu/education/policy/school/competences_hu
- Gönczöl Enikő – Jakab György – Dr. Cser Erika
 (2011): Vállalkozói kompetencia fejlesztése a közoktatásban. In: Új Pedagógiai Szemle, 2011/07. Link:
http://epa.oszk.hu/00000/00035/00147/pdf/EPA00035_upsz_2011_07_117-139.pdf
- Halász és mtsai (2006): Az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciák. In: A kompetencia (Szerk: Demeter Kinga). Link:
<http://ofi.hu/tudastar/nemzetkozi-kitekintes/egesz-eleten-at-tarto>
- Halász és mtsai, 2 (2006): A vállalkozói készség fejlesztése. In: A kompetencia (Szerk: Demeter Kinga). Link:
<http://ofi.hu/tudastar/nemzetkozi-kitekintes/vallalkozoi-keszseg>
- Key Competencies (2002). A Developing Concept in General Compulsory Education. The Information Network on Education in Europe. Eurydice, European Unit. Brussels, 2002.
- Lanner Judit: A közoktatás szerkezetének alakulása Magyarországon, kézirat, n.é. Elérhető: nih.gov.hu/download.php?docID=19157
- Lannert Judit - Schmidt Andrea (2003): Jelentés a magyar közoktatásról 2003. Elérhető: <http://mek.oszk.hu/01300/01399/html/tarsadalmi.html>
- Oktatás és képzés 2010 munkaprogram végrehajtása. B munkacsoport: Kulcskompetenciák. Európai Tanács, 2004. november. (Implementation of „Education and training 2010” Work Programme. Working Group B „Key Competences”. Key

Competences for Lifelong Learning. A European Reference Framework, November 2004.)

- Refernet országjelentés (2012): A szakképzés Magyarországon. 2012. Elérhető: http://observatory.org.hu/wp-content/uploads/2013/04/CR_2012_hun_final.pdf
- Tóth László (2010): Segédlet a kompetencia alapú pedagógusképzés módszertani megújulásához, link: https://www.srpszkk.hu/tamop412b/kompetencia_alapu_pedagogia/index.html
- Vass Vilmos (2009): A kompetencia fogalmának értelmezése, link: <http://ofi.hu/tudastar/hazai-fejlesztési/kompetencia-fogalmanak>

Szerkesztő: Gutjahr Zsuzsanna

A tanulmány a „A vállalkozóvá válás ösztönzése a szakképzésen belül – ProVocEnt” (kód: SKHU/1601/4.1/062) című projekt része, mely az „Interreg V-A Szlovákia - Magyarország Együttműködési Program” keretében, az Európai Regionális Fejlesztési Alap támogatásával valósul meg. (A programról részletes információ a www.skhu.eu oldalon található.)

A tanulmány tartalma nem feltétlenül tükrözi az Európai Unió hivatalos álláspontját.

ISBN 978-615-81017-1-4